

E. KOVÁCS PÉTER

Ceremónia és politika

Zsigmond bevonulásai Itáliában
1431–1433

Tanulmányom címe szó szerinti fordítása Gerrit Jasper Schenk épp egy évtizede megjelent könyve címének. A „Zeremoniell und Politik” szókapcsolatot azért voltam kénytelen változtatás nélkül átvenni, mivel találébb szavakat nem leltem cikkem lényegének kifejezésére.¹ Schenk monográfiájának harmadik fejezetét teljes egészében IV. Károly négy sienai bevonulásának szentelte, és mivel a szerző a császár fia itáliai utazásaival nem foglalkozott, ezért próbálkoztam a Zsigmondra vonatkozó adatok összegyűjtésével és elemzésével.² Ez utóbbiban is Schenk volt segítségemre, aki egy 1996-ban megjelent munkájában megpróbálta felvázolni az ideális bevonulás rendszerét.³ A szakirodalom alapján és a saját kutatásai eredményeként hat fázist különböztetett meg. Ezek a következők:⁴ 1) a megérkezés előkészítése (*adventus*), 2. a találkozás (*occursus*), 3. a bevonulás (*ingressus*), 4. ünnepi felvonulás a városban (*processio*), 5. a főtemplom meglátogatása (*offertorium*), 6. vendéglátás.

Zsigmond a második itáliai utazása alatt számos helyen megfordult és mindenhol rangjához méltó fogadtatásban részesült, légyen az akár gazdag város vagy kisebb jelentőséggel bíró település. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy majdnem minden olyan helyről, ahol a király egy hónapnál több időt töltött, ismerjük az uralkodó bevonulásának a körülményeit, és számos más, olyan városból is vannak adataink, ahol a király csupán pár napot tartózkodott. Nemcsak azért

-
- 1 *Gerrit Jasper Schenk: Zeremoniell und Politik. Herrschereinzüge im spätmittelalterlichen Reich.* Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 2003. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmner, Regesta Imperii 21.).
 - 2 Az uralkodói utazások és a ceremóniák kapcsolatára alapmunka Anna Maria Drabek könyve, ld. *Anna Maria Drabek: Reisen und Reisezeremoniell der römisch-deutschen Herrscher im Spätmittelalter.* Geyer, Wien, 1964. Nem sorolom fel a témával foglalkozó szakirodalmat, Gerrit Jasper Schenk ezt mindkét munkájában tökéletesen megtette, értelmetlen lenne ezeket megismételni. Eggyel teszek csak kivételt, mert ez a könyv 1996 után jelent meg és jól mutatja, hogy az *adventus*-kutatás milyen lehetőségeket hordoz még magában: *Adventus. Studien zum herrscherlichen Einzug in die Stadt.* Hrsg. Peter Johanek–Angelika Lampen. Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 2009. A kötetre Skorka Renáta hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét ezúton is köszönöm.
 - 3 *Gerrit Jasper Schenk: Der Einzug des Herrschers. „Idealschema” und Fallstudie zum Adventuszeremoniell für römisch-deutsche Herrscher im spätmittelalterlichen italienischen Städten zwischen Zeremoniell, Diplomatie und Politik.* Tectum, Marburg, 1996. (Edition Wissenschaft Reihe Geschichte 13.).
 - 4 Nem a tanulmány tárgya a bevonulások történeti kialakulásának az ismertetése, de azonnal látszik a 14–15. századi uralkodói és egyházi bevonulások közötti hasonlóság.

tartom fontosnak megkülönböztetni ezeket a városokat azoktól, ahol Zsigmond csak jóval kevesebbet időzött, mert ezek jól dokumentáltak, hanem mert a címben megadott két kifejezés csak ezeken a helyeken értelmezhető együtt. Leegyszerűsítve: azokban a városokban, ahová és ahonnan a király menetből érkezett és távozott, a ceremónia dominált, ellenben ott, ahol eleve azt tervezte, hogy sokáig marad, mindkettő, azaz a ceremónia és a politika is szerephez jutott.⁵

Milánó⁶

Az első jelentős város, ahová Zsigmond itáliai útja során megérkezett, Milánó volt. A Schenk által alkotott *Idealschema* itt rögvést alkalmazhatatlannak bizonyult, elsősorban azért, mert nagyon keveset tudunk Zsigmond bevonulásáról. Azt gondolom, hogy az okot nem a források hiányában kell keresnünk, hanem a politikai helyzetben. A milánói herceg, annak ellenére, hogy akkor éppen Zsigmond szövetségésének számított, úgy tűnik, nem tartotta kívánatosnak az ünneplést, legalábbis Milánóban nem. Máshol azonban igen. 1431. november 21-én, amikor már biztos volt, hogy a király és a kísérete nemsokára megérkezik a városba, Filippo Maria Visconti herceg parancsba adta, hogy azokon a helyeken, ahol Zsigmond megfordul, szólaljanak meg a harangok és gyújtsanak örömtüzeket.⁷ Pavia városában a fentiek mellett még háromnapos körmenetet is tartottak.⁸ A milánói bevonulásról viszont nem maradt fenn semmiféle adat, pedig úgy tűnik, hogy Zsigmonddal és embereivel a legmagasabb szinten foglalkoztak. Ezt a feladatot Niccolò Piccinino zsoldosvezér kapta. Erre utal Filippo Maria Visconti egyik levele is, amelyben azzal bízta meg a katonát, hogy a királyt a legnagyobb körültekintéssel fogadják.⁹ A megérkezés előkészítéséről (*adventus*) csak ennyit tudunk.

Zsigmond 1431. november 22-én vonult be Milánóba.¹⁰ Mivel Varese irányából érkezett, és a város délnyugati részén kapott szállást, ezért nagy valószínűséggel a Porta Ticinese Medievale árkádjá alatt lovagolhatott be. Bartolomeo di Morone beszámolójából, aki személyesen is ott volt a koronázáson, úgy tűnik, hogy

5 A városok feldolgozásánál követem Zsigmond itáliai itineráriumát.

6 Zsigmond Milánóban 1431. november 22. és 1431. december 20. között tartózkodott, ld. *Il libro di ricordi di Bartolomeo Morone, giureconsulto milanese (1412–1455)*. Edizione e commento. A cura di Maria Nadia Covini. UNICOPLI, Milano, 2010. (= Ricordi) 95. és 97.

7 A levelet 1431. november 21-én Abiategrassóban adták ki „Conradinus” aláírással, ld. *Francesco Novati: Di un codice originale del „Liber rerum mediolanensium” di frate Andrea Billia esistente nella nazionale di Madrid*. Archivio Storico Lombardo 24. (1907) 217–224.

8 *Áldásy Antal: Zsigmond király viszonya Milánóhoz és Velencéhez római útjai idején*. MTA, Bp., 1909. 82.

9 *Gli atti cancellereschi Viscontei. Parte prima. Decreti e carteggio intero*. Milano, 1920. 436. sz. (1431. nov. 16., Abiategrasso: a milánói herceg levele Niccolò Piccininóhoz).

10 *Ricordi* 95. – A szöveget már a 19. században is kiadták, ld. *Zanino Volta: Note di Bartolomeo Morone sulla storia politica del suo tempo, dal 1411 al 1449*. Archivio Storico Lombardo 31. (1904) 360–388., valamint: *Zanino Volta: Di Bartolomeo Morone giureconsulto, maggiorenne, cronista milanese e della geneologia moronea*. Archivio Storico Lombardo 20. (1892) 633–692.

Zsigmond a Sant’ Ambrogio-bazilikánál vagy annak környékén lakhatott.¹¹ Ezért hozzávetőlegesen 1,5 kilométert kellett a királynak megtennie, ebben az esetben ünneplő tömeg nélkül. A kíséret másik része a ferences kolostorban kapott helyet, sokan közülük már november 13-án Milánóban voltak.¹² Ezzel kimerítettük a hatodik fázisra vonatkozó tudásunkat. Egy bolognai krónikában azt is megemlégtették, hogy a királyt mindig 20 milánói udvari nemes (*chortexani*) vette körül.¹³ Ezt mindenképpen a felemás tisztelet jelének tekinthetjük, de Filippo Maria Visconti és a szemtanúk sem írtak arról, hogy Zsigmond bevonulása ünnepélyes keretek között történt volna. Gondolhatnánk azt is, hogy azért nem szerveztek „megfelelő” körülményeket az uralkodónak, amikor megérkezett Milánóba, mert arra számítottak, hogy a koronázást úgyszólván fényes külsőségek között fogják megtartani.

Én inkább annak a pártján állok – nem elvetve az iratpusztulás roppant egyszerű, de hihető magyarázatát –, hogy a herceget valójában nem érdekelte Zsigmond, és mindent megtett, hogy az uralkodó ne, vagy minél később jöjjön Milánóba. Ez a politikai előkészítésből is látszik. Filippo Maria Visconti már október 31-én tudta, hogy az uralkodó nemsokára Itáliába érkezik. Ekkor parancsolta meg Bellinzona parancsnokának, Marco Pozzobonellinek, hogy ha még nem lenne ott a király és a kísérete, ne engedje be őket a városba. Ha Zsigmond ezt szavá tenné, hivatkozzon arra, hogy a milánói bevonulás kitűzött határideje már régen lejárt, és természetesen Milánó ura majd meg fogja adni az engedélyt, miután biztossá válik a hír az uralkodó megérkezéséről.¹⁴ A következő hónap harmadik napján azonban ellentétes parancsot kapott a bellinzonai parancsnok. A herceg elrendelte: nyissa meg a város kapuit a királynak.¹⁵ Azt gondolom, Filippo Maria Visconti nem akarta elhinni, hogy Zsigmond valóban megérkezhet Milánóba, és ezt az állandó időpont-módosítások miatt könnyedén igaznak tekinthetjük. A tények azonban makacs dolgok, az uralkodó közeledett, ezért nem volt mit tenni: Zsigmondot fogadni kellett. Filippo Maria Visconti furcsa taktikába kezdett. Bartolomeo Moscat, Benedetto Forlit és Guarniero Castiglioni a király fogadására küldte, és az utóbbinak meghagyta: az uralkodót legalább 8–10 napra tartsa fel. A szövegből kiderül, a herceg abban reménykedett, hogy az uralkodó visszafordul és Bázalba vonul, megakadályozni a zsinat feloszlását. Így legalább lenne idő az előkészületekre, vélte Filippo Maria Visconti.¹⁶

A herceg „becsületére” legyen mondva, a koronázási szertartást komolyan vette, igaz, személyesen nem jelent meg, amikor Zsigmond fejére került a lombard

11 Ricordi 95. – Tudomása szerint Zsigmond a bevonulás után „descendit in abbatia Sancti Ambrossi”.

12 Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund X. (1431–1433). Hrsg. Hermann Herre. Gotha, 1906. (= DRTA) 115. sz. (1431. nov. 13., Milánó: Antonio Landi sienai követ jelentése városához).

13 Corpus Chronicorum Bononiensium. IV. A cura di Albano Sorbelli. Bologna, 1924. (Rerum Italicarum Scriptores 18/1.). A variáns: 52–53., B variáns: 34–35.

14 DRTA X. 142. (Mivel nem teljes levélről van szó, hanem a magyarázó szövegben van az adat, az oldal számát adom meg és nem az iratét.).

15 Documenti diplomatici tratti dagli archivi Milanesi e coordinati per cura di Luigi Osio. Volume III. Parte I. Milano, 1872. 43. sz. (1431. nov. 3., Abbiategrosso: a milánói herceg levele Marco Pozzobonellihez).

16 Uo. 41. sz. (1431. nov. 2., [Abbiategrosso]: a milánói herceg levele Guarnerio Castiglionihez).

vaskorona. Milánó ura ennek ellenére megparancsolta a tanácsnak, hogy oldják meg egy aranyozott baldachin beszerzését. A szertartáson – így szölt a herceg levele – 24 díszes, a baldachin színéhez illő és egyforma ruhába öltözött, kiváló fiatal vonul majd Zsigmond előtt. A baldachint 26 jeles férfi vigye, egy tekintélyes polgár vezetésével. A királyt két oldalról 24 kiválóság kísérfje, kiknek egyik fele lovag (*miles*), a másik részük pedig tanácsstag (*doctor*) legyen. A herceg rendelkezett a koronáról, a gyűrűről, a kardról, továbbá az ezüstalmáról és a jogarról is. Az uralkodó előtt a kardot Francesco Sforza (*vicecomes*) vigye, ha nem tudna jelen lenni a ceremónián, akkor Gaspare Visconti fia, Pietro kezébe kerüljön a fegyver. A város ura azt is megszabta, hogy a szertartás az ősi ordo szerint történjék.¹⁷ Milánó példája jól mutatja, nemcsak az befolyásolhatja a bevonulások vizsgálatát, hogy a ránk maradt dokumentumok íróitól mit tudunk meg, hanem a politikai körülmények is. A lombard „vaskoronázás” eleve megkívánta volna az ünnepélyes bevonulást, de erre Milánóban nem került sor, ahol a politika (koronázás) és a ceremónia (bevonulás) egységét vártuk volna, de ez utóbbira – nagyon úgy tűnik – nem került sor.

Piacenza¹⁸

1431. december 3-án Pietro Visconti Milánóból azt írta a város vezetőinek (*anzianì*), akik már másnap a kezükben is tartották a levelet, hogy számtalan szálláshelyet kell előkészíteniük Zsigmond érkezéséhez. Piacenza ekkor már a Viscontiak fennhatósága alatt állt,¹⁹ ezért érthető, hogy teljesíteni kellett a hercegi akaratot. Parancsba kapták a Pó folyó kikötőjének és a hajóknak a készenlétbe helyezését is, és az utóbbiak közül egyet le is kellett fedniük.²⁰ A Viscontiak piacenzai hely-

17 DRTA X. 114. sz. (1431. júl. 7., Cusago: a milánói herceg levele a tanácshoz), valamint Documenti diplomatici i. m. (15. jz.) 20. sz. (1431. júl. 7., Cusago: a milánói herceg levele a tanácsnak).

18 Zsigmond Piacenzában 1431. december 21. és 1432. március 22. között tartózkodott. Mivel a városban december 21-én keresnek baldachint a királynak, nem gondolom, hogy hamarabb érkezhetett volna, ld. Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni (1430–1452), Busta 2. fol. 36v. (Minden esetben az új számozást adom meg.) Ezt a dátumot ismeri Angelo Pezzana is, ld. Storia della città di Parma. Continuata di Angelo Pezzana. II. 1401–1449. Parma, 1842. 313., valamint: Engel Pál–C. Tóth Norbert: Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Itineraria Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437), Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438) reginarum consortium eiusdem, necnon Elizabeth reginae (1382–1386), relictæ Ludovici I regis. MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája, Bp., 2005. (Subsidia ad historiam mediæ Hungariæ inquirendam 1.) 127. Hermann Heere szerint az elutazás dátuma vagy március 22., vagy március 24., ld. DRTA X. 279.

19 Daniele Andreozzi: Piacenza sotto il dominio di Filippo Maria Visconti. In: Storia di Piacenza. Dalla Signoria Viscontea al Principato Farnesiano (1313–1545). III. Cassa di Risparmio di Piacenza e Vigevano, Piacenza, 1997. 111–124.

20 Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni, Busta 2. fol. 30r. (1431. dec. 4.), valamint: Giovanni Vincenzo Boselli: Delle storie Piacentine. Salvoni, Piacenza, 1793. 168–169. – A piacenzai hajók a Viscontiak uralkodásának az idején elsősorban csak szállítási feladatokat kaptak, kereskedelmi tevékenységüket visszaszorították, ld. Pierre Racine: Il Po e Piacenza nel Medio Evo. Bollettino Storico Piacentino 63. (1968) 29.

tartója, Pietro dei Rossi már ekkor eldöntötte, hogy az uralkodó a gonfaloniere palotájában fog lakni.²¹ Ez akkor a Santa Agata-templomnál volt, amely ma a Palazzo Scotti di Montalbo palotához tartozik.²² Zsigmond baldachin alatt vonult be a városba. Kis kapkodásra vall, hogy a város december 21-én kezdte el a kolostorokban keresni az alkalmas építményt.²³ A baldachin alatti bevonulás többek között azt is jelentette, hogy az uralkodó békés szándékkal érkezett Piacenzába.

Egy másik magyar király esetében – szintén Itáliában – a bevonulás erődemonstrációt jelentett. I. (Nagy) Lajos 1348. január 24-én vonult be Nápolyba és „nem akart baldachint a feje fölé”, sőt megtiltotta a már megszervezett ünnepek megtartását is. Fegyveresen, hódítóként lovagolt be a városba.²⁴ A baldachinok nagyságáról Itáliában semmit sem tudunk, ellenben Speyerből, 1414 októberéből, igen. Ez 445 és 505 centiméter közötti hosszúságú és 334 és 378 centiméter közötti szélességű volt. A borítása 56–63 centiméterre lógott le.²⁵

Az uralkodó kíséretében 1200 lovast találunk.²⁶ Úgy vélem, e szám reálisnak tartható, hiszen a városban ezer ágy beszerzéséről rendelkeztek.²⁷ Piacenzában már december 14-én kijelölték azokat, akik azt a feladatot kapták, hogy gondoskodjanak Zsigmond és kíséretének elhelyezéséről.²⁸ A politikai előkészítés részének tekinthetjük azt is, amikor 1431. december 16-án egy milánói követség érkezett a városba. Tagjai között találjuk Marsilio da Carrara padovai nemes is, aki Zsigmond belső emberének számított.²⁹ A milánói urak minden bizonnyal nemcsak a béke és a háború kérdéseiről tárgyaltak, hanem az uralkodó közelgő útjáról is egyeztettek.

21 Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni, Busta 2. fol. 30r. (1431. dec. 4.); *Boselli, G. V.*: i. m. (20. jz.) 168–169.

22 Memorie storiche di Piacenza. Compilate dal proposto Cristoforo Poggiali. VII. Giacomazzi, Piacenza, 1759. 182.

23 Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni, Busta 2. fol. 36v. (1431. dec. 21.). Két embert bíztak meg a feladattal. A kolostori adat: *Boselli, G. V.*: i. m. (20. jz.) 169.

24 Cronica di Giovanni Villani a miglor lezione ridotta coll'aiuto de'testi a penna. XII. Magheri, Firenze, 1823. Capitolo 112. 256. – Az adatra Csukovits Enikő hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét ezúton is köszönöm.

25 *Schenk, G. J.*: Zeremoniell und Politik i. m. (1. jz.) 451–452. – Mivel nem lehet tudni, hogy kölni, kis-nürnbergi vagy rajnai „láb”-ról van-e szó a leírásban, ezért mindhárom mértékegységgel kiszámolták a baldachin méreteit.

26 *Boselli, G. V.*: i. m. (20. jz.) 169.

27 Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni, Busta 2. fol. 34r. (1431. dec. 21.). – Az ágyak mellett harminc asztalt és egyéb berendezési tárgyakat, valamint abroszokat és terítőket is beszerettek. Négy embert bíztak meg a feladattal, ld. *Boselli, G. V.*: i. m. (20. jz.) 169. Az ágyakra: Biblioteca Passerini Landi di Piacenza, Ms. Comunale nr. 31. (Paveri Stefano: Postille aggiunte e supplementi alla Cronaca di Giacomo Moro) fol. 181r.

28 Archivio di Stato di Piacenza, Consiglio Generale e Anzianato, Provvigioni e riformagioni, Busta 2. fol. 33v. (1431. dec. 14.).

29 *Marco Gentile*: La formazione del dominio dei Rossi tra XIV e XV secolo. In: *Le signorie dei Rossi di Parma tra XIV e XVI secolo*. A cura di Letizia Arcangeli e Marco Gentile. Univ. Press, Firenze, 2007. 50.

Sajnos az első piacenzai napról csak ennyit tudunk. Javítja a helyzetet, hogy legalább még arról van tudomásunk, hogy a számos vendég hol pihenhetett ki az út fáradalmait. Az uralkodó a fent említett palotában hajthatta le a fejét, míg báróit és nemeseit a Zsigmond szálláshelyéhez közeli házakban helyezték el. A kíséret többi része a polgároknál lakott, de voltak olyanok is, akik csak a városon kívül húzhatták meg magukat.³⁰ A kikötőre vonatkozó parancsból arra következtethetünk, hogy a király és kísérete talán a Pó felől érkezhettek a városba. Itt, a Palazzo Farnese vonalában húzódott Piacenza negyedik városfala. Ha valóban itt léptek a bevonulók a város területére, akkor szállásukig maximum egy kilométert kellett megtenniük, minden bizonnyal ünneplő polgárok között.

Parma³¹

A parmai megérkezés előkészítéséről (*adventus*) semmit sem tudunk, csak annyit, hogy Zsigmond 1432. március 22-én megérkezett a városba 500 lovas kíséretében és számos öszvérrel.³² Ha hinni lehet Angelo Edoari Da Erba parmai történétírónak (1520–1590), akkor „nem néztek ki jól”, és a lovasok vállig érő göndör hajat viseltek. Az uralkodó arannyal hímzett bársonnyal letakart lovon ült. Hosszú, ősz szakállá volt, fején zöld girlanddal díszített kalapot viselt. Parma vezetői, a papság és a polgárok, úgy tűnik, hogy a városon kívül fogadták Zsigmondot.³³ Azt nem tudjuk, hogy a bevonulás alkalmával mondta-e el beszédét Ugolino Cantelli parmai nemes, de az biztos, hogy a latin oráció elhangzott. Ebben arra buzdította és a haza nevében arra kérte Zsigmondot, hogy tegyen békét az itáliai fejedelmek között és üzze el a tirannusokat.³⁴ A parmai *occursus*ról többet nem árulnak el forrásaink. A bevonulás és a *processio* fázisait az itteni kútfők alapján nem lehet szétválasztani, de állítólag szóltak a harangok, a trombiták és egyéb zeneszerszámok. Zsigmond a dómmal szemben álló Palazzo del Vescovadóban aludt, nemeseit pedig a városlakóknál helyezték el.³⁵ Mivel Piacenza irányából lovagolt be a városba, talán a Porta Santa Croce felől érkezhettek Parmába. Ez azt jelenti, hogy egy kilométernyit kellett lovagolnia, hogy a szállására érjen, így a polgárok is elég időt kaptak arra, hogy megszodálják az uralkodót és kíséretét.

30 *Boselli, G. V.*: i. m. (20. jz.) 169.

31 Zsigmond Parmában 1432. március 22. és 1432. május 25. között tartózkodott, ld. *Storia della città di Parma* i. m. (18. jz.) 319.; *Inediti di Giuseppe Bossi*. Avrea Parma. Rivista di lettere arte e storia diretta da Arturo Scotti e Francesco Squarcia 45. (1961) 211. – Giuseppe Bossi a Biblioteca Palatina di Parma 459. számú kódexét (306–308.) használta (Cronaca di Giovanni Cornazzano, frate dell’Ordine de Predicatori, composta sino l’anno 1355 delle cose di Parma ad altre città d’Italia cominciando all’anno 1036, dal latino in volgare per Angelo Marin Herba da Parma translata ed aggiuntovi di altro autore fino all’anno 1527. 18. századi másolat); *Engel P.–C. Tóth N.*: i. m. (18. jz.) 127. Hermann Heere szerint az elutazás dátuma vagy máj. 25. vagy máj. 26., ld. *DRTA X.* 279.

32 *Storia della città di Parma* i. m. (18. jz.) 320.

33 Uo.

34 *Ireneo Affò*: *Memorie degli scrittori e letterati parmigiani*. II. Stamperia Reale, Parma, 1789. 176.

35 *Storia della città di Parma* i. m. (18. jz.) 320.

Lucca³⁶

Szerencsésebb helyzetben vagyunk Lucca városa esetében, hiszen már közel állunk ahhoz, hogy a rendelkezésre álló forrásokból az ideális bevonulás rendszerét rekonstruáljuk. Ismerjük az előkészületet (*adventus*), melyet, hasonlóan Milánóhoz, tágabb értelemben kezelünk, mert úgy gondolom, nemcsak a város felkészülését érdemes a konkrét bevonulás esetében vizsgálni, hanem a megelőző politikai lépéseket is. Amikor Zsigmond Luccába érkezett, a várost az *Anziani della Repubblica* testülete vezette. Tagjai jó előre tudomást szereztek az uralkodó érkezéséről, 1431. december 29-én már követeiket is elküldték az ekkor Piacenzában időző királyhoz.³⁷ Itt messer Niccolò (Burlamacchi), messer Manfredi és Lorenzo Buonvisi járultak Zsigmond elé.³⁸ Luccából folyamatosan kapták az utasításokat. Az egyiküknek (Manfredinek) az uralkodó, míg másikuknak (Niccolò Burlamacchinak) a milánói herceg környezetében kellett maradnia, Lorenzo Buonvisit pedig Genovába irányították.³⁹ Luccának ekkor a legnagyobb gondot a firenzeiek jelentették, akik újból a közelben portyáztak. A város amiatt is várta Zsigmondot, mert azt remélte, hogy katonai segítséget nyújt majd neki. Ezért is sürgették követeiket, hogy tudósítsák az uralkodót, a milánói herceget és Piccininót is. Ha tíz napon belül nem érkezik segítség – mondták –, el fognak bukni.⁴⁰

A második fázisra, az *occursusa* már a város kapuin kívül került sor. Alessandro da Barga költő szerint Zsigmond 1432. május 31-én érkezett a városba, mögötte párosával a hercegek haladtak, utánuk a bárók és a lovagok, majd az apródok és a fegyverhordozók.⁴¹ A versből még azt is megtudhatjuk, hogy az uralkodót a városon kívül Nicolao Steghi gonfaloniere várta a luccai polgárok küldöttségével, nagy alázattal és tisztelettel. Az egyháziak is a kapun kívül gyülekeztek, relikviákat vittek magukkal és énekeltek.⁴² Az ereklyék, nagy valószínűség szerint, a város patrónusáé (San Paolino) vagy más luccai szenteké lehettek.⁴³ A relikviák

36 Zsigmond Luccában 1432. május 31. és 1432. július 5. között tartózkodott, ld. Archivio di Stato di Lucca, Biblioteca, Ms. 62. Girolamo Sesti: *Storia Diplomatica di Lucca scritta da Girolamo Sesti, con indice delle cose notabili ad appendice di Documenti citati nell'opera*. Lucca 18 secolo. Nr. 35. (1432. júl. 14., Lucca: Bartolomeo Martini levele testvéréhez Giovannihoz). Szintén május 31-re teszi egy korabeli vers is Zsigmond bevonulását Luccába, ld. *Amadeo Pellegrini: Il Piccinino. Zeitschrift für romanische Philologie* 23. (1899) 382–409., 24. (1900) 329–355., 25. (1901) 230–243., 686–696., 26. (1902) 301–313. (a vonatkozó hely: 232.); *Engel P.–C. Tóth N.: i. m.* (18. jz.) 127.

37 *Engel P.–C. Tóth N.: i. m.* (18. jz.) 127. Hermann Heere szerint az elutazás dátuma vagy március 22., vagy március 24., ld. *DRTA X.* 279.

38 Registri del R. Archivio di Stato di Lucca. IV. Carteggio degli Anziani. Dal 1430 al 1472. A cura di Luigi Fumi. Lucca, 1907. 157. sz. (1431. febr. 29., Lucca).

39 Uo. 185. sz. (1431. márc. 10., Lucca).

40 Uo. 186. sz. (1431. márc. 11., Lucca). Piccinino csapatai ekkor Vettovagliamento körbezárásával próbálkoztak.

41 *Pellegrini, A.: i. m.* (36. jz.) 232. „E principi dirieto a due a due / E poi baron marchesi e cavalieri, / Donzell, conti, ragazzi e scudieri.”

42 Uo. 232.

43 Luccai szentek és relikviák a 15. században: San Frediano, Santa Zita és Volto Santo di Lucca.

nyilvános bemutatására az *occursus* részeként más alkalommal is találunk példát, igaz, Zsigmond bevonulásai közül először Luccában tesznek róla említést.⁴⁴ Szerencsére egy későbbi krónikás – Giuseppe Civitale – is megörökítette Zsigmond luccai napjait. Beszámolójában felfedezhetünk jó néhány olyan elemet, amit Alessandro da Barga költeményében is megtalálhatunk. A császár a történetíró szerint is szombaton – 1432. május 31-én – két óra tájban érkezett a városba németek és magyarok kíséretében. Amikor az előkelők meglátták, hogy a király a kapuhoz közeledik, kimentek elé. Élükön Niccolò Stregghi és az *Anziani della Repubblica* hat tagja (Pietro Alberti, Niccolò Nucci, Banduccio Trenta, Urbano Parenzi és Castel Castiglioni)⁴⁵ haladtak. Zsigmond a *via della Freddanán* vonult be a városba, majd a *Monsanquilit* érintve a San Donato- (Vecchio-) kapu felé fordult, ahol a város egyházi emberei vártak rá ünnepi díszben, Lucca valamennyi zászlóját hordozva. A polgárok selyem- és skarlát ruhákat viseltek, közöttük gyerekek – nagyjából egyforma öltözetben – a város címerével díszített zászlókat tartottak a kezükben, és Zsigmondnak címzett verseket énekeltek.⁴⁶

A luccai bevonulásról nemcsak e két elbeszélő forrás maradt fenn, hanem tudósít róla egy 1432. július 14-én írt levél is, melyben az oly vonzó családnévvvel bíró Bartolomeo Martini luccai nemes számol be Zsigmond megérkezéséről az éppen Poroszországban tartózkodó testvérének, Giovanninak.⁴⁷ E szerint az uralkodó május utolsó napján a *via Freddana* útvonalon vonult be 700 lovas kíséretében Luccába.⁴⁸ A levél írójának feltűnt, hogy a kíséret nagyobb része német és magyar bárókból és urakból állt. Bartolomeo Martini ízlése szerint valamennyien merészek és daliások voltak. A város vezetői (*anziani*) valamennyi polgárral Luccát a San Donato- (Vecchio-) kapun át elhagyva, a Serchio folyó partjához vonultak. Itt voltak a klerikusok is és a környék valamennyi 10 és 12 év közti, fehér ruhába öltöztetett gyermeke, akik a kezükben olajfaágakat tartottak. Továbbá ide érkeztek a város lovas- és gyalogos katonái is. Miután Zsigmond átkelt a folyón, a város vezetői átadták neki Lucca kulcsait és egy szép beszéddel is köszöntötték. Ezután mindenki hangos „Éljen a császár és a birodalom!” kiáltással üdvözölte az uralkodót, aki visszaadta a kulcsokat és kijelentette: a városlakók hosszú idő óta megtartották Lucca szabadságát, és azt akarja, hogy ez így is maradjon. A második fázisra vonatkozó forrásokból egy új elemet ismerhettünk meg, mint a bevonulások fontos attribútumát, a kulcsok át- és visszaadását. Ez arra utal, hogy a fogadó fél behódol az érkezőnek, aki pedig átveszi, majd visszaadja a kulcsokat, amivel azt fejezi ki, hogy a hódolatot elfogadja, de tiszteletben tartja a város szabadságát. A források-

44 Schenk, G. J.: Zeremoniell und Politik i. m. (1. jz.) 329–335.

45 Csak öt nevet ad meg a felsorolás.

46 *Giuseppe Civitale*: *Historie di Lucca*. II. A cura di Mario F. Leonardi. Istituto storico italiano per l'età moderna e contemporanea, Roma, 1998. (Rerum Italicarum Scriptores Recentiores 1.) 314. – A szerző 1511-ben született Luccában, munkáját 1572-ben írta meg, két évvel később meg is halt.

47 *Sesti, G.*: i. m. (36. jz.) No. 35.

48 A „*via della Freddana*” az északi részen csatlakozik be a városba. San Martino di Freddana 15 kilométer távolságra fekszik Luccától.

ból úgy tűnik, hogy az uralkodó a baldachin alatt lovon és nem gyalog haladt. Új elemnek számít az *occursus* esetében a gyermekek jelenléte is a fogadók között.⁴⁹

Luccában a bevonulást (*ingressus*) és az ünnepi felvonulást a városban (*processio*), valamint az utolsó fázist, a szállásra vonulást nagyon nehéz szétválasztani. A főtemplom meglátogatására (*offertorium*) az első nap nem került sor. Giuseppe Civitale szerint Zsigmond „jóságos ábrázattal” (*benigna cera*) érkezett, és a Palazzo degli Anzianiban kapott szállást. (A palotát nemrégén újították fel.) Az uralkodó tiszteletére szőnyegekkel, valamint nagyon finom selyemdrapériákkal díszítették a falakat.⁵⁰ A királyi kíséret vezetőit is itt helyezték el. A többi úr, többségükben németek, a város legelőkelőbb házaiban kaptak szállást. Zsigmond a bevonuláskor lovon ült, a folyótól a palotáig egy baldachin alatt vonult, amit a város legelőkelőbb emberei tartottak (*primi gentilhomini di questa terra*).⁵¹

Bartolomeo Martini leveléből a fent említett szakaszokról azt tudhatjuk meg, hogy az uralkodó a városba egy nagy, arannyal átszőtt selyembaldachin alatt vonult be, amit hat előkelő vitt. Körülötte a város vezetői és Zsigmond legfontosabb bárói mentek. Előttük és utánuk a nemesek vonultak. A folyótól indulva a menet élén a fent említett gyerekek hármásával haladtak, akik a *Benedictus qui venit in nomine Domini* himnuszt énekelték, míg az őket követő egyháziak a *Te Deum laudamus*.⁵² Zsigmond előtt és után fegyvereseit és íjászeit vélte felismerni a levél írója, akik alakzatban jöttek. Az uralkodó a baldachin alatt a San Donato- (Vecchio-) kapun lépett be a városba, ahol folyamatosan azt kiáltozták, hogy „Éljen a császár!”⁵³ Luccát virágokkal díszítették fel az uralkodó tiszteletére, és Zsigmond a polgárok üdvözlése mellett a szállására vonult, abba a palotába, amit Paolo Giungi építtetett.⁵⁴ Ha ránézünk Lucca térképére, jól látszik, hogy a San Donato- (Vecchio-) kapu – ahol Zsigmond bevonult – és az uralkodó szállása (Palazzo Giungi) jelentős távolságra van egymástól. Ez azt jelenti, hogy a *processio* során gyakorlatilag végiglovagolt a városon és fogadta a polgárok üdvözlését közel egy kilométeren át.

Luccában elsősorban a „ceremoniális-reprezentatív” bevonulás dominált, elenyésző politikai aspektusokkal. Már Zsigmond megérkezése előtt lehetett tudni, hogy az uralkodó huzamosabb ideig fog a városban időzni, elsősorban a rendszeres firenzei támadások miatt. Mivel a polgároknak elegendő idő állt a rendelkezésükre, mert Zsigmond nem „menetből” érkezett, és nem is gyorsan távozott, ural-

49 A fiatal fiúk és a nők jelenlétére számos példát ismerünk a Zsigmond-korból a birodalmi bevonulásokból is, ld. *Schenk, G. J.*: Zeremoniell und Politik i. m. (1. jz.) 342–345.

50 Ezt tekinthetjük a szűken értelmezett előkészítésnek is.

51 *Civitale, G.*: i. m. (46. jz.) 314.

52 Az uralkodói fogadások liturgiájára és zenéjére, ld. *Drabek, A. M.*: i. m. (2. jz.) 44–52., valamint *Ernst Hartwig Kantorowicz*: The „Kings’s Advent” and the enigmatic panels in the door of Santa Sabina. In: *Uő*: Selected Studies. Augustin, Locust Valley–New York, 1965. 43–58. (a cikk először 1944-ben jelent meg), továbbá *Jörg Bölling*: Musicae Utilitas. Zur Bedeutung der Musik im Adventus-Zeremoniell der Vormoderne. In: *Adventus* i. m. (2. jz.) 229–266.

53 A tanulmány terjedelmi korlátai miatt eltekintenek a Zsigmondot dicséző jelzők felsorolásától. Bartolomeo Martini nem fukarkodott velük.

54 Paolo Giungi (1376–1432) Lucca egykori ura (1400–1430).

kodóhoz méltó fogadtatást tudtak számára szervezni. Lucca ráadásul megfelelő gazdasági erővel is rendelkezett, és valljuk be, a pénz akár segíteni is tud, hogy egy ünnep (bevonulás) felejthetetlené váljon mindkét félnek. Zsigmondnak azért, mert apja nyomdokain haladva érkezett a városba, a polgároknak pedig azért, mert ritkán vetődik arra egy német király és leendő német-római császár. Utoljára erre 63 éve volt példa.⁵⁵

Siena⁵⁶

1432. július 12-én 17 órakor nem mindennapi élményben volt része azoknak a sienai polgároknak, akik időt szakítottak arra, hogy végignézzék Zsigmond bevonulását.⁵⁷ A magyar elbeszélő és okleveles forrásokon felnövő historikusnak nem kis kihívás az események rekonstruálása, mivel ezúttal, ellentétben Magyarországgal, nem a krónikák és a dokumentumok hiányával, hanem azok bőségével kell megküzdenie. A király sienai napjairól egy majdnem kortárs (Tommaso Fecini), egy 16. (Sigismondo Tizio) és egy 17. századi (Giogurta Tommasi) történetíró munkája is beszámol. A szóbeli és egyéb hagyományok mellett mindhárman használtak okleveleket is. Erre az a legjobb bizonyíték, hogy a sienai levéltárban található bejegyzések tartalma sok esetben megegyezik a fent említett historikusok leírásával.

A megérkezést politikai szempontból itt is jól előkészítették.⁵⁸ A sienai követek már Milánóban találkozhattak Zsigmonddal. Itt Beltrame Mignanelli orientalista, aki majd a firenzei zsinaton fog tolmácsolni, és Memmo degli Agazzari kanonok képviselték a várost.⁵⁹ A két diplomatát 1432 elején Piacenzában is az uralkodó mellett találjuk.⁶⁰ A lombardiai városban Zsigmond már február elején

55 IV. Károly következő itáliai útjait ismerjük: 1331, 1333, 1336, 1337, 1340–1341, 1347, 1354–1355, 1368–1369. Zsigmond apja nyolc alkalommal járt Luccában, ld. *Ellen Widder*: Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen. Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 1993. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii 10.) 389–472.

56 Zsigmond Sienában 1432. július 12. és 1433. április 25. között tartózkodott, ld. Archivio di Stato di Siena, Consiglio Generale I. Deliberazioni 217. k. fol. 25r, 47r.

57 Archivio di Stato di Siena, Consiglio Generale I. Deliberazioni 217. k. fol. 25r (az 1432. aug. 20-i tanácsulésről készült bejegyzés szövege felett jegyezték be a megérkezés dátumát és idejét), valamint Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.). Az oldal tetején: „Die sabbati duodecima Iulii, qua imperator intravit circa horam nonam.”

58 A sienai politikai előkészületekről bővebben: *E. Kovács Péter*: Zsigmond király Sienában. (Megjelenés alatt.)

59 *Petra Pertici*: Uno sguardo in avanti: il soggiorno di Sigismondo di Lussemburgo e le ultime manifestazioni di ghibellinissimo a Siena. In: Fedeltà ghibellina. Affari guelfi. Saggi e riletture intorno alla storia di Siena fra Due e Trecento. A cura di Gabriella Piccinni. Pacini, Ospedaletto, 2008. (Dentro il Medioevo. Temi e ricerche di storia economica e sociale 3/2.) 623.

60 *Giogurta Tommasi*: Dell'histoire di Siena. Deca seconda. Vol I. Libri I–III. (1355–1444) Introduzione, trascrizione e indice dei nomi a cura di Mario De Gregorio. Accademia Senese degli Intronati, Siena, 2002. 375., valamint *Vincenzo Buonsignori*: Storia della Repubblica di Siena. I. Siena, 1856. 16.

jelezte: gyorsan szeretne Sienába érni.⁶¹ Giogurta Tommasi szerint a jó hangulatú tárgyalás eredményeként a fent említett diplomaták mellé Zsigmond emberei közül kettőt választottak ki azért, hogy Sienába menjenek, és demonstrálják a város felé a király jóindulatát.⁶² Az uralkodó is folyamatosan levelezett Sienával. 1432 júniusának elején arról írt, hogy május 31-én megérkezett Luccába, egyúttal gyalogos és lovas segédcsoportokat is kért, mivel ellenséges területeken vonul majd át.⁶³ Két nap múlva a fenti okra hivatkozva újból megismételte e kívánságát, és azt is megtudjuk, hogy milánói csapatok is kísérték a királyt.⁶⁴ A sürgető leveleknek még nincsen vége. Más alkalommal Zsigmond azért kért segélycsapatokat, mert a firenzeiek támadják az úton.⁶⁵

Luccában is érhető módon hamar megjelentek a sienai követek. Először Giovanni da Massa, majd később a város püspöke, Carlo Agnolino, aki már 1413-ban követként járt Zsigmondnál (és ott lesz a római koronázáson is), valamint Pietro d'Antonio Micheli és Battista Belante képviselték a várost.⁶⁶ Jól látszik, arra törekedtek, hogy Zsigmond közelében mindig legyen valaki, aki érdemben be tud számolni az aktuális helyzetről. A király három diplomatája (Mihály fia Benedek székesfehérvári prépost, Nicolaus Stock *decretorum doctor* és Riesenbergi János) – útban IV. Jenő pápához – március elején jártak Sienában. Ők már ekkor tudták a sienaiakkal, hogy az uralkodó és kísérete szállásra és ellátásra is igényt tart. A hónap harmadik napjára összehívott *Consiglio del Popolo* ülésén a követek megkapták a város hozzájárulását, egyben azt is megtudhatták, hogy hol tartanak a város vezetői Zsigmond érkezésének előkészítésében.⁶⁷ A fent említett királyi diplomatákkal valószínűleg 1432. május 5-én közölték, amikor azok Rómából visszatérve újból megálltak a városban. Biztos ami biztos, Siena négy polgárát is elküldte hozzájuk kitudakolni: mi is a pápa elvárása a várossal szemben.⁶⁸ Amíg a sienai követek az uralkodó mellett próbáltak értékelhető információkat gyűjteni, addig a városban gőzerővel dolgoztak azon, hogy Zsigmondot és kíséretét megfelelő ellátásban részesíthessék. Annak a 18 tagú bizottságnak, amelyet azért választottak, hogy szervezzék Zsigmond sienai életét, az első jelentős és írásban

61 DRTA X. 205. sz. (1432. febr. 5., Piacenza: Zsigmond király levele a városhoz).

62 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 375.

63 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1926. k. 4. sz. (1432. jún. 3., Lucca: Zsigmond király levele a városhoz). Hivatkozik rá: DRTA X. 209. sz.

64 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1926. k. 7. sz. (1432. jún. 5., Lucca: Zsigmond király levele a városhoz). Hivatkozik rá: DRTA X. 210. sz.

65 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1926. k. 15. sz. (1432. jún. 5., Lucca: Zsigmond király levele a városhoz).

66 A püspökre ld. *Pertici, P.*: i. m. (59. jz.) 640., valamint *Galgano de Bichi*: *Imbasciatori e commissarii inviati in diversi tempi dalla Repubblica e città di Siena. 1725. 342–343.* – A három követ szintén Zsigmonddal tartott Sienába. Az biztos, hogy Torriban együtt voltak (DRTA X. 280.). Giovanni da Massa javasolta azt az utat, amelyen Zsigmond és kísérete a városba vonult, ld. Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1926. k. 43. sz. (1432. júl. 7., Peccioli: Zsigmond király levele a városhoz), valamint DRTA X. 213. sz.

67 Ekkor még azt gondolták, hogy erre még május közepe előtt egy kis idővel sor is kerülhet.

68 DRTA X. 292.

is megmaradt határozatát 1432. május 12-ről ismerjük.⁶⁹ Többek között azt is felajánlották az uralkodónak, hogy kiválasztanak 24 tiszteletreméltó polgárt, akiknek nagyobb része tanult (*litterati*) lesz. Feladatuk Zsigmond és embereinek a kísérése volt, elsősorban a misékre, de minden más olyan helyre is, amit azok meg akartak látogatni.⁷⁰ Dicséretükre legyen mondva – ily gyakorlatiasságot látván –, hogy a királyt ekkor még csak hírből ismerték. Könnyen rávágthatnánk, hogy a *litteratiki* egyszerű tolmácsok és idegenvezetők voltak. Ezt a verziót természetesen nem lehet kizárni, de megkockáztatom, hogy a köztudottan művelt Zsigmond mellé nem lehetett akárkit küldeni. Érdekes módon nem a város vezetői vállalkoztak erre a feladatra – tudjuk be bokros teendőiknek, és ne nyelvi és szakmai felkészületlenségüknek –, hanem „értelmiségieket” delegáltak maguk helyett. A kísérő polgárok bizonyára szót értettek a magyar urakkal is, akik közül többen is beszélhettek latinul. Erre utal Filippo Maria Visconti milánói herceg egyik megjegyzése, aki azt írta, hogy tudnak latinul, és így tolmács útján tudnak velük kommunikálni.⁷¹ A király érkezése előtt egy héttel a *Concistorio* és a „tizennyolcak” közös határozatban rendelte el, hogy Zsigmondnak és kíséretének az elhelyezésére Sienában elegendő szoba legyen, mégpedig úgy, hogy ebből vita ne keletkezzék. Voltak olyanok is, akiket a városon kívül akartak elhelyezni.⁷² Természetesen az uralkodó emberei sem maradhattak ki a szervezésből. Tommaso Fecini szerint Sienába először Tal-lóci Matkó és emberei érkeztek meg 1432. június 5-én.⁷³ Minden bizonnyal az elő-készületeket ellenőrizhették. A krónikás szerint Zsigmond bevonulása előtt négy nappal újabb csapat – Hédervári Lőrinc 300 lovassal – vonult be a San Marco kapun. Feladatuk a szálláshelyek elrendezése volt.⁷⁴

Zsigmondot Sienában a város vezetői és a polgárok nagy számban a falakon kívül található Santa Petronilla ferences apácakolostornál várták.⁷⁵ A találkozáson (*occursus*) ott volt a város priora (Giovanni Pini), a *capitano del popolo* (Giovanni de' nobili del Cotono) és még sokan mások, így Tommaso Docci is, aki már ekkor jó hírű jogtudósna számított.⁷⁶ Rajtuk kívül még Carlo Angelini, a város

69 Uo. 208. sz. (1432. máj. 12., Siena: a „tizennyolcak” határozata a sienai követeknek.)

70 Uo.

71 Gli atti i. m. (9. jz.) (1431. júl. 30., Cusago: a milánói herceg levele Gaspare Viscontihez, Franchino da Castiglionihez és Lancelotto Crottihoz). Tamási László udvarmesterre és Hédervári Lőrinc lovászmesterre utalhat, akik követségben jártak nála. Ha tovább gondoljuk a dolgot, akkor viszont arra a következtetésre juthatunk, hogy a milánói herceg emberei nem lehettek a latin nyelv bajnokai.

72 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 7v (1432. júl. 5.), valamint DRTA X. 351–352.

73 Cronache Senesi a cura di Alessandro Lisini e Fabio Iacometti. Zanichelli, Bologna, 1931. (Rerum Italicarum Scriptores. XV. 6.) Ebben: Cronaca Senese di Tommaso Fecini (1431–1471) (= Fecini) 843. – Számomra kicsit korainak tűnik, azt gondolom, hogy elírás. Július 5. lehet a reális dátum. Feladatuk Tommaso Fecini szerint a szállás előkészítése volt.

74 Uo. 844.

75 Uo., valamint Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.). Zsigmond a Porta Camollia kapun lépett be a városba.

76 *Tommasi, G.*: i. m. (60. jz.) 383. Giovanni Pini prior és Tommaso Docci jelenlétére ld. Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.).

püspöke, Pietro Antonio és Battista Bellante nevét ismerjük.⁷⁷ A király, emberei gyűrűjében, ötven zászlótartó (*mazzieri*) kíséretében egy baldachinnal (*padiglione*) a feje felett érkezett meg Sienába.⁷⁸ Giugurta Tommasi úgy tudja, hogy ez utóbbit a város bocsátotta Zsigmond rendelkezésére.⁷⁹ Az építményt a birodalom és a milánói herceg címerai díszítették.⁸⁰ A baldachin előkészítését az első fázis (*adventus*) részének tekinthetjük, hasonlóan ahhoz, amikor a Palazzo Publico homlokzatára felfestették Zsigmond címerét.⁸¹ Egy másik címerről is tudunk. Ezt már 1431 tavaszán készítette a *Concistorio* valamelyik írnoke, aki egy sast – a Német-római Birodalom címerét – rajzolt az egyik regisztrum borítójának a belső oldalára.⁸² A következő kötetben pedig egy érdekes ábrázolást láthatunk minden bizonnyal Zsigmondról.⁸³ Petra Pertici szerint „tipikus figurát magyar hajjal, szakállal, rendezetlen csimbókós hajjal és fejedelmi homlokkal”. A képet talán Giusa di Frosino festő készíthette, akit ebben a két hónapban (április–május) a priorok között találunk.⁸⁴ A vázlat kicsit elnagyolt, de az adat olyan érdekes, hogy kis jóindulattal nyugodtan tekinthetjük az *adventus* részének. Fecini leírása alapján Gerrit Jasper Schenk azt gondolja, hogy a bevonuláskor használt baldachin hasonló lehetett ahhoz, amit Simone Martini festett a Palazzo Publico egyik termében (Sala del Mappamondo) 1311 után és 1321-ben a *Maestà* című képen.⁸⁵

Siena előkelőit, akik három, csomóban magukkal hozták a kapuk kulcsait mindhárom városrészből, három bársonyruhába öltözött férfi követte. Giovanni di Mino Cicerchia Zsigmond zászlaját, Guidoccio de Gionta a milánói herceget, míg Giovanata Luti a városét tartotta a kezében.⁸⁶ Mögöttük – ezt újból Tommasi írja – a fejükön olívaágakból készült koronát viselő fiatal nemesek csapata vonult.⁸⁷ Kis idő múlva megérkezett az uralkodó. Ekkor mindenki letérdelt, és Zsigmond megáldotta őket, majd amikor felálltak, átadták a kulcsokat. A király átvette, majd megcsókolta, és végül visszaadta azokat, Tommaso Fecini szerint a következő szavak kíséretében: „Ti magatok vagytok őrei a városotoknak.”⁸⁸ Tommaso Docci

77 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.).

78 Fecini 844.

79 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 382.

80 Fecini 844.

81 Ubaldo Morandi: Documenti. In: Palazzo Publico di Siena. Vicende costruttive e decorazione. A cura di Cesare Brandi. Siena, 1983. 426. – A festést 1432. július 9-én rendelték el.

82 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 391 k.

83 Uo. 392 k. fol. 1r.

84 Pertici, P.: i. m. (59. jz.) 641.

85 Schenk, G. J.: Der Einzug des Herrschers i. m. (3. jz.) 60–61.

86 Fecini 844. – A kulcsok átadására ld. Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.).

87 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 382.

88 Fecini 844. – Egy bejegyzés szerint Zsigmond a kulcsok átadásakor ezt mondta: „Ego committo vobis eas.” Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.).

ekkor mondhatta el köszöntőbeszédét.⁸⁹ A beszéd szövegét nem ismerjük, de bizonyosan a „Dicsérni jöttem Caesart, nem temetni” lehetett az oráció vezérgondolata.

Hasonlóan Luccához, a bevonulások következő két fázisa (*ingressus* és *processio*) itt is összemosódnak, és Sienában sincs tudomásunk a főtemplom azonnali meglátogatásáról. A menet, miután átlépte a kaput, a Santa Marta egyháza felé vette az irányt.⁹⁰ A Szent Ágoston reguláját követő apácakolostort a 14. század elején alapították, feladata az özvegyek befogadása volt. Zsigmond a baldachin alatt lovagolt, mellette találjuk „Nagy Miklóst” (*Nicolò Grande*), aki mindig a király mellett gyalogolt, és olyan magas volt állva, mint a lovon ülő uralkodó.⁹¹ Személyében végre név szerint is megismerhettük az első magyar személyi testőrt. Giugurta Tommasi tudni véli, hogy a hatalmas termetű férfi vezette az uralkodó száz magyar íjászból és 500 puskásból álló testőrségét.⁹² Fecini azt is leírta, hogy hányan tartoztak a király kíséretéhez. 1532 embert számolt össze, és szerencsénkre néhány esetben nemcsak a lovasok számát, hanem a nevüket is megadja.⁹³ Rajtuk kívül másokról is említést tett: nemesekről (*capi*), mesteremberekről (*maestri*), tisztviselőkről (*ministri*). A Zsigmond körüli személyzet is a városba érkezett. A feldíszített utcákon minden sarkon egy pajzs állt, ezekre a Német-római Birodalom, a milánói herceg és a város címereit festették. Ezt is az *adventus* részének tekinthetjük. Este örömtüzeket gyújtottak, megszólaltak a harangok, és mindenki ünnepelt.⁹⁴

Aeneas Silvius Piccolomini jóvoltából azt is tudjuk, hogy Zsigmond hol lakott a városban. A királynak a fent említett Santa Marta-konvent mellett készítettek elő szálláshelyül egy palotát, abban az utcában, amelyik a Porta dei Tufi felé vezet.⁹⁵ Siena amúgy nem szűkölködött a szálláshelyekben. A 14–15. században a Terzo di Camollia városrészben 22, a Terzo di Cittában 7, míg a Terzo di San Martinóban 16 szálloda (*albergo*) működött, és további hatról is tudomásunk van, de ezek pontos helyét nem ismerjük.⁹⁶ Hasonlóan Luccához, a kapu, ahol Zsigmond bevonult (Porta Camollia) és az uralkodó szállása (a Santa Marta-konvent mellett) között jelentős távolság volt – 1,6–1,8 kilométer –, mivel a palotát a város túlsó részén ta-

89 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 383., valamint Archivio di Stato di Siena, Concistorio 399. k. fol. 16v (1432. júl. 12.). – Tommaso Doccit az első, míg Pietro de' Peccit a második helyen jelölték ki még néhány nappal a bevonulás előtt a beszédek elmondására, ld. uo. fol. 6v (1432. júl. 4.).

90 Fecini – Siena három „terzo”-ból állt (Terzo di Camollia, Terzo di Città, Terzo di San Martino).

91 Fecini 844.

92 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 383. – A szerző 100 íjászról és 500 puskásról írt szavait érdemes erős kritikával kezelni. Tommasi saját korának viszonyait vetítette vissza Zsigmondéba. Puskások természetesen nem szolgáltak a királyi testőrségben.

93 Fecini 844–845.

94 Uo.

95 Aeneae Sylvii de duobus amantibus historia. Recensevit, illustravit, emendavit Iosephus I. Dévay. Heisler, Bp., 1903. 4. Legújabbán ld. *Enikő Csukovits*: I due amanti (Il re Sigismondo e la sua corte a Siena). In: *Miscellanea di studi in onore di Mária Farkas*. A cura di Andrea Kollár. JATE Press, Szeged, 2006. 295–300.

96 *Maurizio Tuliani*: Osti, avventori e malandrini. Alberghi, locande e taverne a Siena e nel suo contado tra Trecento e Quattrocento. Protagon Ed. Toscani, Siena, 1994. 210–212.

lálhatjuk. A *processio* tehát itt is azt jelentette, hogy a király végigvonult a városon. Érdekességképpen megemlítem, hogy IV. Károly, aki 1355. március 23-án érkezett a városba, fiához hasonlóan a Porta Camollia felől jött. Ő a Salimbeni család palotájában lakott.⁹⁷ De 1452. február 7-én III. Frigyes is ezt a kaput választotta, és szálláshelyét a város neki is a Santa Marta-kolostornál jelölte ki.⁹⁸

Sienában két újabb elemmel gazdagodik tudásunk. A *festa* és az *oratio* a bevonulások fontos részének számítottak, és ezekkel Zsigmond sienai megérkezésekor találkozunk is. A város vezetői itt is tudták, hogy az uralkodó hosszabb időre tervezi a látogatását, igaz, ilyen hosszúra álmukban sem gondoltak. Az elegendő idő és Siena gazdagsága pompás ünneplést tett lehetővé. Itt is egy „ceremoniális-reprezentatív” bevonulást láthatunk, a politikai célok nem domináltak, hiszen Zsigmond egy szövetséges városba lépett be, ahol csak azért maradt oly sokáig, mert rendeznie kellett a viszonyát Firenzével és IV. Jenő pápával. Leegyszerűsítve: az uralkodó azért jött Sienába (és valójában Luccába is), mert útba estek Róma felé, és a városok eltartották őt és kíséretét is.

Viterbo⁹⁹

Zsigmond viterbói napjairól nagyon keveset tudunk. Egyes források szerint a koronázásra nem Rómában került volna sor, hanem IV. Jenő és Zsigmond Viterbóban találkoztak volna, és a város krónikái szerint is itt történt az ünnepélyes aktus (*partito de Siena per venire a incoronarsi a Viterbo*).¹⁰⁰ Ez utóbbi feltevést azonban nyugodtan felejtjük is el, és tudjuk be a városi történetírók erős lokálpatriotizmusának. Ellenben a viterbói megbeszélés valóban a tervek között szerepelt, és a sienai követek már jóval április 7-e előtt tudták Jordanus de Ursinus (Orsini) kardinálistól,¹⁰¹ hogy IV. Jenő a koronázást megelőzően a városban szeretne tárgyalni a császárral.¹⁰² A viterbói találkozó az áprilisi megegyezés szövegébe is bekerült: ennek értelmében Zsigmondnak a fenti hónapban már a városban kellett

97 Tommasi, G.: i. m. (60. jz.) 338. – Emil Werunsky szerint a „palazo de’ Salimbeni, nel palazo grande del mezzo” kifejezés egy hibás olvasat eredménye, a helyes a „piazza grande del mezzo”, tehát a Piazza del Campo (Emil Werunsky: Der erste Römerzug Kaiser Karl IV. [1354–1355]. Wagner, Innsbruck, 1878. 154.). Ez nem valószínű. A Salimbeni család palotájának ismerjük a helyét, ld. Schenk, G. J.: Der Einzug des Herrschers i. m. (3. jz.) 103.

98 Fecini 863.; Sigismondo Tizio: Historiae Senenses. Volume III. Tomo IV. A cura di Petra Pertici. Istituto Storico Italiano per l’Età Moderna e Contemporanea, Roma, 1998. (Rerum Italicarum scriptores recentiores 15.) 285–287.

99 Zsigmond Viterbóban 1433. május 8. és 1433. május 11. között tartózkodott, ld. DRTA X. 720.; Ignazio Ciampi: Cronache e statuti della città di Viterbo. Cellini, Firenze, 1872. 125.

100 Uo. 123.

101 Episcopus cardinalis (Sabinensis).

102 DRTA X. 451. sz. (1433. márc. 30., Róma: Carlo d’Agnolino sienai püspök és Bartolomeo de Agazaria sienai követek levele városukhoz), valamint Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1929. k. 20. sz. (1433. ápr. 5., Róma: Carlo d’Agnolino sienai püspök és Bartolomeo de Agazaria sienai követek levele városukhoz), kiadása: DRTA X. 452. sz.

volna tartózkodnia.¹⁰³ IV. Jenő húsvét utánra (április 12–13.) tervezte az utat, nemcsak az egyeztetésekre tekintettel, hanem mert nagy szüksége lett volna a közeli fürdőkre erős köszvénye miatt.¹⁰⁴

Az előkészületek Róma részéről időben megtörténtek. A pápai udvarban azzal bízták meg Cyno de Lombardo pisai kanonokot, a Camera Apostolica jegyzőjét, hogy négy lovassal és három familiárisával Viterbóba menjen, majd készítse elő a pápa, a kardinálisok, valamint a többi küldött szállását.¹⁰⁵ A velencei Buongiovanini Minocti pedig a Camera Apostolica bútorait szállította a városba.¹⁰⁶ Zsigmond is be akarta tartani ígéretét. 1433. április 15-én azt írta Sienából a Hašek von Waldsteinnek és Budweis városának küldött levelében, hogy Viterbóba vonul, onnét pedig Rómába fog menni.¹⁰⁷ Az uralkodó Hédervári Lőrinc lovászmestert küldte előre, hogy megvárja a pápát, de IV. Jenő nem érkezett meg, állítólag azért, mert Paolo Colonna lebeszélte az utazásról.¹⁰⁸ Május elején csak „Orsino” (Jordanus de Ursinus) és „De’Conti” (Lucidus de Comite) kardinálisokat találták a városban.¹⁰⁹

A pápa végül is nem jelent meg Viterbóban, ahová Zsigmond május 8-án érkezett meg. Az uralkodót a kapu előtt számos egyházi és világi előkelőség fogadta. A város püspöke (Iohannes Cicchini) először megcsókolt egy ezüstből készült keresztet, majd tömjént füstölt és szenteltvizet hintett szét. Ezután csókolta arcon a császárt, akivel együtt ment a városlakók köszöntésére. Zsigmond egy díszes baldachin alatt vonult be a Santa Lucia kapun,¹¹⁰ és a San Francesco-konventben töltött el három napot.¹¹¹ A baldachinról azt tudjuk, hogy arannyal átszőtt selyem borította.¹¹² Zsigmondot Orsini kardinális köszöntötte.¹¹³ Az uralkodót itt is a falon kívül fogadták, és úgy tűnik, hogy a városlakók a San Francesco-konvent környékén köszönthették, ahol Zsigmondot elszállásolták. Mivel a kapu és a szállás kö-

103 DRTA X. 449. sz. (1430. ápr. 7.: *rex Sigismundus per totum mensem presentem aprilis veniet Viterbum*). – Koronázása előtt IV. Károly is elment a városba, ahol V. Orbán pápával találkozott (1368. okt. 17.).

104 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1929. k. 20. sz. (1433. ápr. 5., Róma: Carlo d’Agnolino sienai püspök és Bartolomeo de Agazaria sienai követek levele városukhoz), kiadása: DRTA X. 452. sz.

105 1433. ápr. 24.: *ad preparandum mansionem pro dicto nostro pape et dominis cardinalibus et aliis deputatis* – Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolica, Introitus et exitus 390. fol. 89r (A 393. fol. 85r oldalon megismétlik a bejegyzést. Az adat megtalálható még: Archivio di Stato di Roma, Camerale I. 827. fol. 144v).

106 1433. ápr. 26.: *ad conducendum certas armaturas pertinentias ad cameram apostolicam* – Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolica, Introitus et exitus 390. fol. 89r (A 393. fol. 85r oldalon megismétlik a bejegyzést.)

107 DRTA X. 463. sz. (1433. ápr. 15., Siena: Zsigmond oklevele).

108 *Ciampi, I.*: i. m. (99. jz.) 123. – Véleményem szerint Paolo Colonna zsoldosvezérről lehet szó.

109 *Diaconus cardinalis (Sanctae Mariae in Cosmedin)*.

110 *Ma Porta Fiorentina a neve*.

111 *Ma Basilica di San Francesco alla Rocca a neve*.

112 *Ciampi, I.*: i. m. (99. jz.) 55., 124. – A viterbói krónikát hárman írták. 1450-g Francesco d’Andrea, majd – 1476-ig – Nicolò della Tuccia. A szöveget 1479 végéig Giovanni di Iuzzo egészítette ki.

113 Archivio di Stato di Siena, Concistorio 1929. k. (1433. máj. 11., Viterbo: Giovanni da Massa levele a városhoz). – Ő is megerősíti, hogy Zsigmond május 8-án érkezett a városba.

zötti távolság hatszáz méter csupán, ezért úgy gondolom, hogy a király nem vonult végig a városon, csupán a városon kívül fogadhatta az érdeklődők üdvözlését. A viterbói bevonulás nem sok újdonságot hordoz magában. A pápai állam fennhatósága alá tartozó kisvárosban Zsigmond csak politikai okok miatt állt meg. Menetből érkezett, és csak azért maradt három éjszakát, mert abban bízott, hogy IV. Jenő is megjelenik.¹¹⁴ Valószínűleg ekkor még Viterbo vezetői is erre számítottak. Az ünnepélyes fogadtatásnak a tárgyalásokhoz semmi köze nem volt, az uralkodónak rangja miatt járt ki az ünneplés.

Róma¹¹⁵

Zsigmond életében az egyik legfontosabb pillanatnak számított a római bevonulás, hiszen ekkor már tudta, csak napok választják el a császárválasztástól. Az ünnepélyes aktust hosszas diplomáciai tárgyalások előzték meg, mert a birodalom első embere és IV. Jenő pápa viszonya a bázeli zsinat összehívása miatt egyre feszültebbé vált.¹¹⁶ 1433 tavaszára azonban a két félnek sikerült megegyeznie. Zsigmond, aki már hosszú hónapok óta Itáliában tartózkodott, megkapta a pápa hozzájárulását, és Rómába vonult. Paolo di Benedetto di Cola szerint, aki a legmegbízhatóbb korabeli római krónikásnak számít, a pápai konzisztóriumban 1433. április 7-én hirdették ki a békét IV. Jenő és Zsigmond között, és ezt a várossal is közölték.¹¹⁷ A kor egy másik római krónikása, Stefano Infessura azt is megemléltette, hogy mindez a nagyhét keddjén történt. Ekkor megszólaltak a trombiták, továbbá hatalmas ünneplésről is beszámolt.¹¹⁸ A megegyezést és a kihirdetést követő ünnepekről Gimignano Inghirami is írt, aki 1433-ban IV. Jenő szolgálatában állt, a pápai kúria központi bíróságának (*Rota*) a dékánjaként foglalkoztatták. (Zsigmondot akár már Konstanzban is láthatta, hiszen jelen volt a zsinat megnyitásakor.) Véleményem szerint munkája a legmegbízhatóbb elbeszélő forrás Zsigmond római napjainak rekonstrukciójához, hiszen számos alkalommal személyesen is jelen volt az ünnepeken. Visszaemlékezése alapján a császári követekkel a bíborosi gyűlés (*consistorium generale*) ülésén egyeztek meg. Inghirami megjegyzi, Zsigmond emberei ekkor már megfelelő felhatalmazással rendelkeztek uruktól, hogy letegyék a

114 Koronázása előtt IV. Károly is elment Viterbóba, ahol 1368. október 17-én V. Orbán pápával találkozott.

115 Zsigmond Rómában 1433. május 21. és 1433. augusztus 13. között tartózkodott, ld. DRTA X. 413. sz.; *Cesare Guasti*: Ricordanze di Messer Gimignano Inghirami concernenti la Storia ecclesiastica e civile dal 1378 al 1452. Archivio Storico Italiano, Serie V. Tomo I. (1888). (= Inghirami) 48.

116 *Áldásy Antal*: Zsigmond király római császári koronázása. Századok 47. (1913) 481–501., 563–576.

117 Il „Memoriale” di Paolo di Benedetto di Cola dello Mastro del rione di Ponte. A cura di Francesco Isoldi. Città di Castello, 1909–1912. (Rerum Italicarum Scriptorum XXIV/2.) 86.

118 Diario della Città di Roma di Stefano Infessura sribaseno. A cura di Oreste Tommasini. Istituto storico italiano, Roma, 1890. (Fonti per la storia d'Italia. Pubblicate dall'Istituto Storico Italiano. Scrittori. Secolo XV.) 29.

hűségesküt a pápának. A követség tagjai (Kaspar Schlick és Tallóci Matkó) arra is ígéretet tettek, hogy ezt az uralkodó is meg fogja tenni. Cserébe arra kérték IV. Jenőt, kenje és szentelje fel, végül koronázza meg Zsigmondot.¹¹⁹

A király Viterbóból 1433. május 11-én indult tovább. Inghirami szerint a Ponte Galeira felől érkezett, és Jordanus de Ursinus (Orsini) kardinális vezetésével vonult Róma felé. (Lucidus de Comite néhány nappal korábban előrement, talán azzal a céllal, hogy mindenről beszámoljon IV. Jenőnek.)¹²⁰ Inghirami úgy tudja, hogy a király, mielőtt a városba ért, a Ponte Milvio előtt is megállt.¹²¹ Hogy miért nem a Via Aureliát választották, ha már eleve a Vatikánhoz akartak vonulni, és miért nyugatról kerültek meg Rómát, arra nem tudok elfogadható magyarázatot találni. Zsigmond mindenesetre a Ponte Milvio mellett döntött, így ez lett a bevonulás kiindulópontja. Az uralkodó május 21-én lépett a városba, de az *ingressusról* beszéljen Poggio Bracciolini.¹²² A korszak neves humanistája szerint a csapat a Hadrianus császár emlékműve (*Castel Sant'Angelo*) melletti kapun vonult be. Az út mellett hatalmas tömeg kísérte figyelemmel a császári menetet. Először a szépszámú málhát csodálhatták meg, ezután jelentős létszámban nemesek érkeztek a városba, majd polgárok (*civis*) és a zarándokok (*peregrinus*), akik Róma határán kívül a leendő császár elé mentek, őket a különböző királyságok, fejedelemségek és népek követői követték. Bracciolini Poggiónak – és minden bizonnyal a kíváncsiskodóknak is – a görögök tetszetek a legjobban, mert szokatlan volt a ruhájuk, különös a fejfedőjük, továbbá sűrű haját és szakállt viseltek.¹²³ Ismerjük az áprilisban Rómában járt görög követeket: Markos Iagaris Palaiologos, Josaph és Demetrios Angelos Kleidas tartózkodtak ekkor Rómában.¹²⁴ Feltehetőleg róluk szól az a május legelején kelt bejegyzés, mely szerint a pápai kamarából 40 forintot utaltak ki számukra.¹²⁵ Azt, hogy Poggio Bracciolini őket látta vagy másokat, nem lehet eldönteni. A görögöket sok előkelő (*proceres*) követte, akik különböző helyekről erre az eseményre érkeztek, majd számos zenész, akik hangszerükön játszva vonultak. A kürtösök után azok a nemes ifjak következtek, akiket minden évben Róma 13 kerületéből válogattak ki – szám szerint nyolcat-nyolcat régióként –, feladatuk az ünnepélyek megszervezése és lebonyolítása volt (*ad celebrandos publicos ludos*).¹²⁶ Elképzelhető, hogy a bevonulás alatt Guillaume Dufay

119 ...et petierunt unctionem et consecrationem et diadem – Inghirami 45.

120 Uo.

121 Uo.

122 A bevonulás dátumára ld. uo., valamint DRTA X. 486. sz. (1433. máj. 30., Róma: Andrea Donato velencei követ levele), továbbá DRTA X. 493. sz. (1433. máj. 21., Róma: Iohann Niklosdorf regensburgi prépost levele). – Zsigmond is irt a jeles napról a bázeli zsinatnak, valamint: DRTA X. 413. sz. (1433. máj. 23., Róma).

123 *Poggio Bracciolini*: Lettere. I. A cura di Helene Harth. Olschi, Firenze, 1984. 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak).

124 *Franz Dölger*: Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565–1453. V. 1341–1453. Beck, München–Berlin, 1965. 3436 sz. (1433. tavasz).

125 Archivio di Stato di Roma, Introitus et exitus 393. fol. 86v (1433. máj. 9.).

126 *Bracciolini, P.*: i. m. (123. jz.) 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak).

flamand zeneszerző (1397–1474) motettáját (*Supremum est mortalibus bonum*) is eljátszották.¹²⁷ Más forrásból tudjuk, hogy a fent említett fiatalok valóban 104-en voltak, és munkájukat kiválóan végezték. Megtervezték a látványt, megszervezték az ünnepi bevonulást, és lelkesen tapsoltak is Zsigmondnak. A dolognak csak anynyi szépséghibája volt, hogy mindezért pénzt kaptak, mégpedig 416 forintot.¹²⁸ Az ifjú nemesek selyemzászlókat tartottak a kezükben, és ruhájukon – véleményem szerint – régiójuk jelét viselték.¹²⁹ Úgyhogy Poggio Bracciolini egy zászlódobáló (*bandiatori*) csapatot láthatott. A város az *adventus* megszervezését illetően jelesen vizsgázott!

A fiatalokat Róma magisztrátusa követte, továbbá azok, akik a városban bármilyen tisztséget betöltöttek.¹³⁰ „Hivatali” öltözetüket viselték, némelyikük aranyozott ruhában vonult, és lovaikat is díszes takarók borították. A levél írója ezután egy gyalogos menetről beszél, melynek tagjai részint olívaágakat, részint – régi római szokás szerint – baltákat vittek.¹³¹ Ahogy a császároknál régen szokásban volt, ezután egy fiatal előkelő (*egregius*) fiú érkezett, aki bíborszínű és aranyozott ruhát viselt, és császári pénzeket dobált a tömeg közé. Őt az egyházi himnuszokat éneklő papok követték. Zsigmond fehér lovon ült, aranyozott baldachin alatt, az aranyozott rudakat nemesek tartották. A császár mosolygós volt, az arca vidám és nyájas, szakála fehér.¹³² Giorgio Vasari szerint Zsigmond római bevonulásához a baldachint Donatello készítette, de más adattal eddig sajnos nem találkoztam, ami megerősítené a szerző feltevését. A pápai számadáskönyvek átnézése sem hozott eredményt: a művész 1433 tavaszán nem szerepel a kifizetések jegyzékében.¹³³ A bevonulási menetet a pápai csapatok zárták.¹³⁴ Vétek lett volna kihagyni Poggio

127 Bölling, J.: i. m. (52. jz.) 260–261. – Valószínűbb azonban, hogy erre a koronázáskor került sor.

A szerző a motetta egyik noémájában a pápa nevét és Zsigmond királyi titulását is említi. (Ebben az esetben a noéma egy dolog kiemelését jelenti.)

128 ...pro centum quatuor nobilibus Romanorum civibus electis ad ludendum et faciendum plausam et festivitatem coram serenissimo rege Romanorum in adventu eius ad Urbem – Archivio di Stato di Roma, Camerale I. 826. fol. 83r (1433. máj. 18.).

129 Bracciolini, P.: i. m. (123. jz.) 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak).

130 Egy szenátor neve ismerjük is, aki 1433-ban betöltötte ezt a tisztséget: Cecchianus de Sonitibus Campelli Spoletanus (Archivio della Camera Capitolina, Protocolli 370.).

131 Poggio Bracciolini a „falcola” szót használja, ld. Bracciolini, P.: i. m. (123. jz.) 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak). – Johann Rammingger megkérdezőjelezi a szó jelentését, véleménye szerint talán „Beil” (német), azaz ’fejsze’, ld. Johann Rammingger: Neulateinische Wortliste. Ein Wörterbuch des Lateinischen von Petrarca bis 1700., ld. <http://www.neulatein.de/> (a letöltés ideje: 2013. márc. 13.). Megjegyzem, hogy Rammingger is Poggio Bracciolini részletét adja meg szöveggörnyezetként.

132 Bracciolini, P.: i. m. (123. jz.) 125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak).

133 A szövegben a „l’onoratissimo apparato” áll, ez valószínűleg a ’baldachin’ lehetett, ld. Giorgio Vasari: Le vite de’ più eccellenti pittori scultori ed architettori. Con nuove annotazioni e commenti di Gaetano Milanese. II. Firenze, 1872. 419.

134 Bracciolini, P.: i. m. (123. jz.) 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak).

Bracciolini beszámolóját, de annyit talán érdemes megjegyezni, hogy a valós elemek mellett, melyeket a levéltári adatok és más szemtanúk beszámolója is alátámaszt, a jeles humanista leírásának néhány eleme jobban hasonlít egy ókori római triumfushoz, mint a valóságos helyzethez.

Paolo di Benedetto di Cola szerint a császár az Angyalvár irányából érkezett (Porta Castiello), és hatalmas tisztelettel fogadták. Az *occursus* nézői azt láhták, hogy Zsigmond fehér lovon ült egy aranyozott baldachin alatt,¹³⁵ melyet az egyház, a nép és a császár címereivel díszítettek.¹³⁶ Úgy tudja, a bevonulást színessé tevő mutatványosok (*iocatori*) a legnagyobb számban a Testaccióról érkeztek, rajtuk kívül olyanok is részt vettek az ünnepségen, akik fáklyákat és pálmafaágakat tartottak.¹³⁷ Talán róluk írnak akkor, amikor annak a kétszáz kiválasztott római férfinak, akik a bevonulás alatt fáklyákkal játszottak a császár előtt, ötven forintot kiutaltak.¹³⁸ A mutatványosokról Infessura is említést tesz, szerinte Róma valamennyi kerületét képviselték.¹³⁹ Zsigmondot a város vezetője (*gonfalone*), a konzervátorok, a kerületek vezetői, valamint Róma más előkelőségei fogadták.¹⁴⁰ Ránk maradt annak a beszédnek a szövege is, amit feltehetőleg a római szenátus és a nép nevében mondtak el Zsigmondnak a bevonulás alkalmából: ebben arra kérték, hogy a bázeli zsinatot tegyék át Rómába.¹⁴¹ A *processio* rövidre sikeredett, hiszen a császárt a Szent Péter lépcsőjéig kísérték, ahol a város képviselői után az egyházi hatalom fejével találkozott. A pápa a trónján ült, majd IV. Jenő és a császár karonfogva a székesegyház nagyoltárához vonultak, ahol az egyházfő misét celebrált.¹⁴² Poggio Bracciolini is hasonlóan írta le Zsigmond találkozását IV. Jenővel.¹⁴³ Inghiraminál azt olvashatjuk, hogy a pápa trónusát a székesegyház lépcsőjének a közepére helyezték, ahol IV. Jenő már várta Zsigmondot, aki a megérkezése után tisztelettel és alázattal köszöntötte az egyház első emberét. Ezután az oltárhoz vonultak, ahová mindkettőjük számára egy-egy széket helyeztek. A krónikás még azt

135 Átveszi az információt Ferdinand Gregorovius is, ld. *Ferdinand Gregorovius: Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter*. VII. Cotta, Stuttgart, 1870. 37.

136 ...fu messo sotto palio d'oro coll'arme della Ecclesia e dello puopolo e l'arma soa – II „Memoriale” i. m. (117. jz.) 86.

137 Uo., valamint *Filippo Clementi: Il carnevale Romano*. Parte I. RORE-Niruf, Città di Castello, 1939. 67.

138 ...pro ducentis viris Romanorum electis ad ludendum cum faculis coram serenissimo rege Romanorum – Archivio di Stato di Roma, Camerale I. 826. k. fol. 83r (1433. máj. 18.).

139 ...et fuoro fatti iocatori per ciascuno rione, et giro ad accompagnare lo imperatore – Diario della Città di Roma di Stefano Infessura i. m. (118. jz.) 30.

140 II „Memoriale” i. m. (117. jz.) 86.

141 DRTA X. 491. sz. (1433. máj. 21., Róma).

142 II „Memoriale” i. m. (117. jz.) 86.

143 *Bracciolini, P.*: i. m. (123. jz.) 119–125. (1433. jún. 4., Róma: Poggio Bracciolini levele Niccolò Niccoli firenzei polgárnak). – Döntő részben III. Frigyes német-római császár 1452. évi római koronázásával foglalkozik Achim Thomas Hack, de munkája végén felsorolja valamennyi pápa-császár találkozót, így természetesen Zsigmond koronázását, és az arra vonatkozó forrásokat is majdnem mind megemlíti, ld. *Achim Thomas Hack: Das Empfangszeremoniell bei mittelalterlichen Papst-Kaiser-Treffen*. Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 1999. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zur Johann Friedrich Böhmer. Regesta Imperii 18.) 625.

is tudni véli, hogy egymástól háromkarnyira ültek. A misét Inghirami szerint – elentétben Paolo di Benedetto di Cola beszámolójával – Ludovicus Alamandí arles-i kardinális celebrálta.¹⁴⁴ A ceremónia után mindketten a Szent Péter-székesegyház első hajójába mentek, ahol Veronika kendőjét őrizték, amit Zsigmondnak az említett kardinális meg is mutatott.¹⁴⁵ IV. Jenő ezután a Szent Péter-bazilika mellett álló palotájába vonult, míg Zsigmond abba a házba ment, ahol az arles-i kardinális lakott.¹⁴⁶ Zanfiet szerint a császári menet Ascensio Domini napján – május 21-én –, a nagymise idején érkezett meg Rómába, de arról nem tud vagy nem tesz említést, hogy részt is vettek volna az említett istentiszteleten. Arról azonban beszámol, hogy IV. Jenő pápai díszben a Szent Péter lépcsőjénél fogadta a császárt, aki láb-, kéz- és arccsókkal köszöntötte a pápát. Ezután együtt bementek a templomba, ahol az oltárnál Zsigmond letette a szokásos esküt. Ezután a császár Rómába ment, és magával vitte a koronát, a jogart és az almát is.¹⁴⁷

Ellentétben Luccával és Sienával, ha a térképre nézünk, úgy tűnik, Rómában Zsigmondot nem vonultatták végig a városon, hanem egyenesen a Vatikánhoz lovagolt, igaz, így is legalább 4,5 kilométert kellett megtennie. Volt tehát terület és idő az ünneplésre. A sietséggel aligha lenne magyarázható, hogy az uralkodó nem az Urbson keresztül érkezett a Vatikánba. Elfogadható okot keresve magam arra hajlanék, hogy Róma ekkor egy romos és nagyobb részben lakatlan városnak számított. Erre utal, hogy amikor Leonardus Ciriacus Pizzicollí da Ancona műgyűjtő humanista Zsigmondnak megmutatta Rómát, az épületek és a nevezetességek elhanyagoltságáról kesergett az uralkodónak.¹⁴⁸ A fenti állításmat akár magam is meg tudom cáfolni. Elég csak III. Frigyes második római útjára gondolni. A császár 1468. december 24-e és 1469. január 9-e között tartózkodott a városban.¹⁴⁹ Ő is a Ponte Milvio irányából érkezett, de a San Marco-templom (ma: Piazza Venezia) irányából, a Via Sacrát és a Campo dei Fiorit érintve vonult a Szent Péter-bazilikához.¹⁵⁰ Jól látszik, ő végigvonult az általam „romos”-

144 Presbiter cardinalis (Sanctae Caeciliae).

145 Nem Zsigmond volt az első magyar uralkodó, aki Veronika kendőjét megcsodálhatta: a relikviát 1343-ban Erzsébet királyné is láthatta, majd 1350. szeptember végén I. (Nagy) Lajos királynak is megmutatták Rómában. Ez egy „megtisztelő” aktusnak számított, ld. *Pór Antal*: Nagy Lajos 1326–1382. I. fele. (I–II.) Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1892. (Magyar Történelmi Életrajzok) 49. és 240. – Az adatra Bertényi Iván professor emeritus hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét ezúton is köszönöm.

146 Inghirami 45–46.

147 ...recepit dictum regem ad osculum pedis, manus et faciei – Chronicon Cornelii Zanfiet ab anno 1230–1461. Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio. V. Ed. Edmundus Martene–Ursinus Durand. Parisiis, 1729. 443.

148 E. Kovács Péter: Zsigmond császár megkoronázása Rómában. Századok 143. (2009) 1323–1384.

149 *Adolf Gottlob*: Aus der Camera Apostolica des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des päpstlichen Finanzwesens und des endenden Mittelalters. Wagner, Innsbruck, 1889. 311–317.

150 *Johann Rainer*: Die zweite Romfahrt Kaiser Friedrich III. In: Geschichte und ihre Quellen. Festschrift für Friedrich Hausmann zum 70. Geburtstag. Hrsg. Reinhard Härtel. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1987. 183–190.

nak minősített városon. Fokozva a bizonyíthatatlan állításokat, az is lehet, hogy Zsigmond kérte a rövidebb utat, hogy minél hamarabb túl legyen a május 21-i napon, azonban bizonyos, hogy nem a fáradság miatt, hiszen előtte napokig állomásozott a közeli Ponte Galerianál.

A római bevonulást tekinthetjük az általam ismert legteljesebb leírásnak. A hat fázis mindegyikét többé-kevésbé megtaláljuk, van baldachin, vannak fiatalok, mondanak beszédet és *festát* is szerveztek. A főtemplom eddig hiányolt meglátogatása (*offertorium*) is megtörtént. Úgy tűnik, az *occursus*ra Castel Sant’Angelo kapujánál és nem a Ponte Milviónál került sor. Rómában a ceremónia és a politika egységét tökéletesen megtaláljuk, hiszen Zsigmond megérkezése után tíz nappal (1433. május 31.) sor került a koronázásra is.

Foligno¹⁵¹

Az első értékelhető források Zsigmond bevonulásáról, miután az uralkodó elhagyta Rómát, Folignóból maradtak ránk. A császár csak pár napot tartózkodott itt, ennek megfelelően alig tudunk valamit a folignói napokról. Zsigmond 1433. augusztus 21-én vonult be a kisvárosba 400 gyalogos és 1500 lovas kíséretében, ahol hatalmas pompával fogadták, az ünneplők élén Foligno urával, Corrado Trincivel és a város vezetőivel.¹⁵² Ennyi értékelhető adatból roppant nehéz következtetéseket levonni.¹⁵³ Azt gondolom, hogy Foligno képviselői, élükön Corrado Trincivel, akit IV. Jenő pápai vikáriusnak tett meg Folignóban,¹⁵⁴ a városon kívül várták Zsigmondot. Az *occursus*nál rajtuk kívül ott lehetett Marino Riguardati da Norcia podestá és a város püspöke, Giacomo II. Elmi da Foligno is.¹⁵⁵ Zsigmond minden bizonnyal a Palazzo Trinciben lakott, ahol ekkor már Ottaviano Martini Nelli ki-

151 Zsigmond Folignóban 1433. augusztus 21. és 1433. augusztus 23. között tartózkodott, ld. Memoriale di Pietruccio di Giacomo degli Unti da Foligno (1414–1440). Fragmenta Fulinitatis Historiae. A cura di Michele Falci-Pulignani. Bologna, 1933. (Rerum Italicarum Scriptores XV/2.) 33. – A munka eredetije elveszett, a szerzőről tudjuk, hogy 1438-ban a város priorja volt. Pompeo Pellini szerint Zsigmond 22-én érkezett Folignóba, ld. Dell’historia di Perugia. Opera del P. Pompeo Pellini. Parte seconda. Hertz, Venezia, 1664. (Historiae Urbium et Regionum Italiae Rariores XV/2.) (Reprint: 1900) (= Pellini) 357. Antonio dei Veghi a folignoi bevonulás napját augusztus 23-ra tette, ld. *Ariodante Fabretti*: Cronache della città di Perugia. II. 1398–1561. Torino, 1888. Ebben: Diario di Antonio dei Veghi dall’anno 1425 al 1494. 11. Mivel a folignói krónikás (Pietruccio di Giacomo degli Unti da Foligno) személyesen ott volt, az ő dátumát (1432. augusztus 21.) fogadom el. Hasonlóan erre a napra teszi a bevonulást egy spellói krónika is, ld. *Michele Faloci Pugliani*: Le cronache di Spello degli Olorini. Bollettino della Deputazione di Storia Patria per l’Umbria. 23. (1918) 283.

152 A spellói krónika enyhe túlzással a bevonulók összlétszámát négyezerre tette, ld. *Pugliani, M. F.*: i. m. (151. jz.) 283.

153 A bevonulás utáni napokról többet tudunk.

154 Ez háromezer forintjába került, ld. Archivio di Stato di Foligno, Consigli e riformanze 25. k. fol. 216v (1432. márc. 25.); *Bernardino Lattanzi*: Storia di Foligno. II. (1305–1439). IBN, Roma, 1998. 122–123.

155 Uo. 376. – Ahogy jeleztem, ez csak az én feltételezésem.

festette a Capella dei Trincit (1424). A császár kedvére gyönyörködhetett Gentile da Fabriano freskóiban és a Sala degli imperatorit is megcsodálhatta. Ekkor már kész lehetett az 1405-ben elkezdett loggia is. Ezen Romulus és Remus történetét ábrázolták.¹⁵⁶ A palota Foligno közepén található, tehát a *processio* során Zsigmond végigvonulhatott a városon. Mivel a császár Trevi irányából jött, talán a Porta Romana környékén érkezhetett Folignóba. Innen nem több mint nyolcszáz méterre volt a szálláshelye, lehetett tehát hosszan ünnepelni. Sajnos az *adventusról* és az *ingressusról* semmit sem tudunk, hasonlóan a főtemplom meglátogatásához. A magyarázat egyszerűnek tűnik: a császár rövid ideig maradt, menetből érkezett, és Foligno – valljuk be – jelentéktelen városnak számított Zsigmond politikai rendszerében. Igaz, mivel a pápai államhoz tartozott, az uralkodónak semmibe sem került az a néhány nap, amit itt töltött.

Perugia¹⁵⁷

Perugia 1433-ban a pápai állam fennhatósága alatt állt, ezért nem meglepő, hogy IV. Jenő levélben értesítette a várost a császár érkezéséről. A katolikus egyház feje Marino Ortinót és Alberto Albertit jelölte ki Zsigmond kísérőiként, és ezt már augusztus 9-én megírta Perugiának.¹⁵⁸ A bizonyosságot Agamennone Giacomo degli Arcipreti hozta, aki augusztus 15-én, mint a város római követe, már visszatért az Urbsból.¹⁵⁹ Sajnos nem említik az okát, de már augusztus 11-én javítani kezdték a palotát, és néhány nap múlva újabb megbízásokat kaptak a mesteremberek.¹⁶⁰ Könnyen elképzelhető, hogy mindezt Zsigmond érkezése miatt rendelték el. A tanács ezután 29 polgárt jelölt ki, akik Zsigmond perugiai napjait szervezték.¹⁶¹ Az uralkodó érkezése előtt már elküldték emberüket, Petruciót (*tubator*) a Santa Maria degli Angelihez, ahol a császár állomásozott.¹⁶²

156 Memoriale di Pietruccio di Giacomo degli Unti da Foligno i. m. (151. jz.) 34.

157 Zsigmond Perugiában 1433. augusztus 25. és 1433. augusztus 29. között tartózkodott, ld. Pellini 357.; *Fabretti, A.*: i. m. (151. jz.) 11.; *Engel P.–C. Tóth N.*: i. m. (18. jz.) 128. – Gustav Beckmann szerint Zsigmond már 28-án elhagyta a várost, ld. Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund (1433–1435). XI. Hrsg. Gustav Beckmann. Gotha, 1898. 3. Egy biztos: másnap még adtak ki Zsigmond nevében oklevelet Perugiában, ld. Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437). I–II. Verzeichnet von Wilhelm Altmann. Innsbruck, 1896–1900. 9651. sz.

158 Archivio di Stato di Perugia, Diplomatico (1433. aug. 9., Róma: IV. Jenő oklevele).

159 Archivio di Stato di Perugia, Consigli e riformanze 69. k. fol. 245v (1433. aug. 15.). – Agamennone di Giacomo degli Arcipreti 17 napig volt távol Perugiától. Nem a koronázásra ment, ld. Archivio di Stato di Perugia, Consigli e riformanze 69. k. fol. 246r (1433. aug. 18.). Július végén választják meg követnek, és a pápához küldik, ld. Archivio di Stato di Perugia, Consigli e riformanze 69. k. fol. 236v (1433. júl. 26.).

160 Archivio di Stato di Perugia, Consigli e riformanze 69. k. fol. 241r–v (1433. aug. 11.), 246v (1433. aug. 18.).

161 Uo. fol. 247r–v (1433. aug. 20.).

162 Ez Assisi alatt van, és temploma ad helyet a Porziunculának, ld. uo. fol. 249r (1433. aug. 28.). – A *tubator* ebben az esetben nem ’trombitás’-t jelent, hanem inkább ’városi futár’-t vagy ’városi szolgá’-t.

Az *adventus* után nézzük, mit tudunk a találkozásról (*occursus*). A császárt a San Costanzo-templomnál várták, ami azt jelenti, hogy Zsigmond a hasonló nevű kapun vonult be. A leírás szerint valamennyi szerzetes és pap idevonult és relikviákat is hoztak magukkal.¹⁶³ Minden bizonnyal ezek a város védőszentjeinek az ereklyéi lehetnek, vagy közülük valamelyiküké. A találkozás helye miatt, logikusan inkább San Costanzo relikviáit láthatta Zsigmond.¹⁶⁴ Itt találkozunk először a tanárok és a diákok említésével is, ami érthető, hiszen a városban egyetem működött. Az előbb említett két csoport a város előkelőivel érkezett, akik lovon ültek. A menethez tartozott még öt csoport, amelyek különböző ruhákat viseltek, táncolva érkeztek és vonultak vissza Perugiába.¹⁶⁵ A császárt kísérete vette körül, továbbá az előbb említett fiatalok, akik a „kapujuk öltözetét” (*liurea*) viselték,¹⁶⁶ pontosabban a saját városrészükre (*contrada*) jellemző ruhát.¹⁶⁷ Elképzelhető, hogy ekkor mondta el beszédét Mattheus de Perusia is, habár az oráció időpontját nem ismerjük, csak azt, hogy az elhangzott.¹⁶⁸ Nem gondolnám, hogy Niccolò Cieco versét az első nap hallgatta volna végig Zsigmond, mert ugyan a költő rendszeren megdicsérte a császárt, ellenben a költemény roppant hosszú volt, és két tudós egy napra mindenképpen túlzás.¹⁶⁹ Zsigmond egy nagyon gazdagon díszített, aranyozott brokáttal fedett baldachin alatt vonult be Perugiába,¹⁷⁰ majd báróival ahhoz a palotához ment, ahol Braccio Fortebraccio szokott lakni (Palazzo del Podestá).¹⁷¹ Az épületet a leírások szerint jól előkészítették.¹⁷² Még aznap este nagy ünneplést szerveztek, ahol énekeltek és táncoltak.¹⁷³ Az *ingressus* fázisáról csak annyit tudunk, hogy Zsigmond baldachin alatt vonult be Perugiába, mellette kísérete és azok, akik az *occursus*nál is jelen voltak. A *processio* szakaszát csak utólag tudjuk rekonstruálni. A császár szálláshelye a főtéren volt, tehát Zsigmond a San Costanzo-templomtól végigvonult a városon. Ez hozzávetőlegesen két kilométer. A főtemplom azonnali meglátogatásáról ez alkalommal sem tudunk.

163 Fabretti, A.: i. m. (151. jz.) 11.

164 Perugia három védőszentje: San Costanzo, Sant’Ercolano és San Lorenzo.

165 Fabretti, A.: i. m. (151. jz.) 11.

166 Pellini 358.

167 Ezek a Porta Sole, a Porta San Pietro, a Porta Eburnea, a Porta Santa Susanna és a Porta Sant’Angelo.

168 Florio Banfi: Umbri in Ungheria. Estratto dal Bollettino della Deputazione di Storia Patria per l’Umbria 48. (1951) 26–27.

169 Tre lettere di Sigismondo imperatore ai perugini coll’aggiunta di un componimento in terza rima offerto al medesimo quando si poso nella loro città nel 1433 tornando dalla coronazione romana. Pubblicate ed illustrate dal Francesco Boniani. Archivio Storico Italiano 7. (1849) 440–446. Átvesszi: Banfi, F.: i. m. (168. jz.) 80–90. Legújabbban: Niccolò Cieco címszó. Poesie IV. www.bibliotecaitaliana.it (a letöltés ideje: 2013. márc. 13.).

170 Pellini 358.

171 Braccio Fortebraccio zsoldosvezér, akit Andrea Fortebraccio vagy Braccio da Montoneként is neveztek, 1416-ban elfoglalja Perugiát és egészen haláláig (1424) a város ura marad, ld. Pellini 226–227. és 281. A Palazzo del Podestá 1535-ben tűzvészben elpusztult, ld. Maria Grazia Nico-Claudio Regni: Il palazzo come sede del governo comunale. In: Il Palazzo dei Priori di Perugia. A cura di Francesco Federico Mancini. Quattroemme, Perugia, 1997. 133–151.

172 Pellini 358.; Fabretti, A.: i. m. (151. jz.) 11. – A már idézett levéltári adatok is erre utalnak.

173 Fabretti, A.: i. m. (151. jz.) 11.

Gubbio¹⁷⁴

1433. augusztus 30-án, amikor Zsigmond megérkezett Gubbióba, „Szerb Antal városába”, Guidantonio di Montefeltro, Urbino VIII. ura képviselte a pápai hatalmat.¹⁷⁵ Ez volt az első eset az általam ismert bevonulások történetében, amikor vasárnap érkezett, az összes többi hétköznap történt.¹⁷⁶ Arról, hogy a császár ide is eljön, valamint a kíséret mozgásáról, az urbinói herceg assisi ágense, Giovanni Battista tájékoztatta a várost, Pietro de Schiavoniát bízva meg a hír átadásával. Ekkor már tudták, hogy a császár előbb Perugiába megy, majd utána Gubbióba.¹⁷⁷ A város Antonello di Urbinót küldte egy emberével augusztusban Assisi-be, hogy tovább pontosítsák a részleteket.¹⁷⁸ A gubbiói utazás előkészítésében fent említett Giovanni Battista mellett, aki együtt utazott a császári kísérettel, az urbinói követ, Ricardo de Mutiliana is szerepet kapott. Mindketten Perugiában voltak, és mivel rendszeres kapcsolatban álltak a várossal, Gubbiónak elég ideje maradt a felkészülésre.¹⁷⁹

A politikai előkészítés mellett a „klasszikus” *adventus*ról is tudunk egy keveset. A bevonulás koreográfiáját a már említett gubbiói festőre, Ottaviano Martini Nellire bízta, aki a források szerint a megérkezés napjára a császár, IV. Jenő pápa, Guidantonio de Montefeltro és a város címerét, valamint egyéb címereket is megfestett, szám szerint 24-et. Selymet is beszerettek, minden bizonnyal annak a 17 lándzsának a díszítéséhez is felhasználtak belőle, amelyeket erre az alkalomra vettek. Egy baldachint is előkészítettek, ehhez rudat, kötelet és durvább minőségű papírt vásároltak. Akik vitték a szerkezetet, vadonatúj kesztyűket viseltek, 49 párat rendeltek belőle, és kalapokat is kaptak.¹⁸⁰ A találkozásról, a bevonulásról, a *processió*ról és a főtemplom meglátogatásáról semmit sem tudunk. Zsigmond szálláshelyéről is csak találgatni tudok. Talán a Palazzo del Popolóban lakhatott.¹⁸¹

174 Zsigmond Gubbióban 1433. augusztus 30. és 1433. augusztus 31. között tartózkodott, ld. *E. Kovács Péter*: Zsigmond császár Gubbióban. *Aetas* 23. (2008) 56–63.

175 *Pier Luigi Menichetti*: Storia di Gubbio dalle origini all’Unità d’Italia. I. Petruzzi, Città di Castello, 1987. 165–181. – Guidantonio di Montefeltro 1404. április 29. és 1443. február 20. között állt a város élén.

176 A „hétköznapi” érkezésekre ld. *Schenk, G. J.*: Der Einzug des Herrschers i. m. (3. jz.) 25–26.

177 Archivio di Stato di Gubbio, Camerlengato 19. k. fol. 18v.

178 Uo. fol. 19r.

179 Uo.

180 *Menichetti, P. L.*: i. m. (175. jz.) 174.

181 Miután Zsigmond elhagyta Gubbiót, csak Urbinóból és Fanóból ismerünk pár soros leírásokat megérkezéséről egészen Rimini városáig, ahol újabb értékelhető adatok állnak a rendelkezésünkre a császár bevonulásáról. Urbinóban nagy ünnepléssel fogadták (1433. augusztus 31.) és szóltak a harangok, ld. *Cronachetta di Urbino 1404–1444. Lettura e note di Giovanni Scatena*. Quattro venti, Urbino, 1995. (Biblioteca del Rinascimento. Documenti e ricerche) 40. Fanóban (1433. szept. 1.) az lehet érdekes, azon kívül, hogy a Palazzo Malatestino volt a szálláshelye, hogy úgy tűnik, a megérkezés napján íjászversenyt rendeztek a városban, és bezárták a boltokat (keddi napon érkezett), ld. *Memorie Istoriche della città di Fano. Raccolte e pubblicate da Pietro Maria Amiani*. I. Leonardì, Fano, 1751. 372.

Rimini¹⁸²

Zsigmondot 1433. szeptember 2-án nagy tisztelettel fogadták Riminiben. A politikai előkészületekről semmit sem tudunk, ellenben a város kiválóan megszervezte az uralkodó bevonulását. A császár a San Bartolo-kapun érkezett.¹⁸³ Ezt régebben hívták San Gaudenzio-, majd San Geneso-kapunak is, de ez nem más, mint Augustus császár diadalíve (L'arco d'Agusto).¹⁸⁴ A bárók közül név szerint említik Brunoro della Scala birodalmi vikáriust, valamint a bajor herceget,¹⁸⁵ és a leírás szerint még kétezer-ötszáz lovas és négyszáz gyalogos tartozott a kíséretéhez.¹⁸⁶ Egy másik krónikában még megemlíti Marsilio da Carrara padovai nemest is.¹⁸⁷ Az uralkodót az ereklyéket magukkal hozó papok, szerzetesek és a konfraternitások képviselői a San Gaudenzio-egyháznál várták.¹⁸⁸ Itt hangzott el Antonio da Gradara „elegáns oráció”-ja.¹⁸⁹ Ezután a város ura, Sigismondo Pandolfo Malatesta és testvére, Domenico (Malatesta Novello) átadták a város kulcsait Zsigmondnak, aki ezeket azonnal visszaadta. Közben előkészítettek egy értékes, aranyozott brokáttal beborított, kárminvörössel gazdagon díszített, gyöngyökkel és drágakövekkel ékesített baldachint.¹⁹⁰ Ez alatt fogadták a császárt. A baldachint a város püspöke (Hieronymus Leonardi), Giovanni Mala-

182 Zsigmond Riminiben 1433. szeptember 2. és 1433. szeptember 3. között tartózkodott, ld. Cronaca Malatestina del secolo XV. (1416–1452). A cura di Aldo Francesco Massera. Zanichelli, Bologna, 1922. (Rerum Italicarum Scriptorum. XV/2.) 64–65.; Engel P.–C. Tóth N.: i. m. (18. jz.) 128. – A krónikában azt olvashatjuk, hogy két napig maradt a városban és szeptember 3-án vonult tovább Riminiből. Messer Guglielmo Maschi de Sant'Agata ellenben azt írja, hogy Zsigmond ide szeptember 3-án érkezett. Ez utóbbit erősíti egy közjegyzői oklevél is, ld. Archivio di Stato di Rimini, Archivio Notarile, Atti Baldassare di Giovanni de Montefiore, Filza 1428–1462. fol. 139r (1434. okt. 4.). Gustav Beckmann is úgy gondolja, hogy a császár szeptember 2-án vagy 3-án lovagolt be Riminibe, ld. DRTA XI. 4.

183 Cronaca Malatestina i. m. (182. jz.) 64.

184 Uo.

185 III. Wittelsbach Vilmos vagy Ernő bajor herceg.

186 *Cesare Clementi*: Raccolto storico della fondazione di Riminio e dell'origine e vite de' Malatesti. II. Rimini, 1617. 303. – A kíséret létszáma sokkal kisebb lehetett. Egy másik forrásban 1600 lovasról írnak (Cronaca Malatestina i. m. [182. jz.] 64.), megint máshol 1500-ról (Cronica Riminese dall'anno 1188 fino all'anno 1385. [Anonimo]. A cura di Ludovico Muratori. [Rerum Italicarum Scriptorum XV.] Milano, 1729. 927.).

187 Cronica Riminese i. m. (186. jz.) 927.

188 A város védőszentje San Gaudenzio. Minden bizonnyal az ő ereklyéit vitték. Az egyház az l'arco di Agosto mellett volt.

189 Gradara Pesaro és Rimini között található városka. Innen származhatott a beszéd elmondója. Többet nem tudok róla. Egy másik munkában Antonio degli Andarelli áll, ld. Della vita e de' fatti di Sigismondo Pandolfo Malatesta Signor di Riminio. Commentario del conte Francesco Gaetano Battaglini. Ravenna, 1794. (= Battaglini) 307.

190 A hagyomány szerint ma (1617-ben vagyunk), díszítés nélkül a baldachint egy templomban használják.

testa da Sogliano,¹⁹¹ conte Niccolò II. Malatesta, akit Coccónak hívtak,¹⁹² conte Francesco di Carpegna,¹⁹³ conte da Pignano,¹⁹⁴ a firenzei Giovanni de' Medici podestà,¹⁹⁵ Carlo Lupi,¹⁹⁶ Marco Aguselli da Cesena,¹⁹⁷ Antonio di Montesecco¹⁹⁸ és Carlo da Montalboddo vitte.¹⁹⁹ A tízfős névsor jól mutatja, hogy Zsigmond fogadásán a Malatestákon kívül a püspök, a podestà, a zsoldosvezérek és a familiárisok is megjelentek. Az *occursus* fázisában újdonságnak számít, hogy a baldachint a város előkelői vitték. Nem gondolom, hogy egyedi esetről lenne szó, de ilyen teljes névsort csak Riminiből ismerünk.

Az *ingressust* és a *processiót* itt sem lehet szétválasztani. Zsigmondot nagy ünnepléssel fogadták. Szóltak a harangok, a dobok, a trombiták és a tüzérség.²⁰⁰ A város utcáit posztóval, selyemmel és szőnyegekkel terítették be, és kiváló festményekkel díszítették. Felállítottak három diadalívet, ezekre domborművek kerültek három oszlopsorban. Az első a főtér végére, a második a kút patakjához, míg az utolsó a *Corte* közelébe került. A császárt is itt szállásolták el a *Camera de' Pardiban*, melyet Carlo Malatesta készíttetett.²⁰¹ Zsigmond és néhány bárója a zöld szalonban, miután megjelentek a hölgyek a *Cortéból*, a városból és néhány vendég, táncolni kezdtek. Az ünneplés végén a császár a szép ceremónia elismeréseképpen saját kezével lovaggá ütötte Sigismondo és Novello Malatestát.²⁰² A bevonulás leírásából jól látszik, hogy Zsigmond közel 1,6 kilométeres út megtétele után ért a szálláshelyére, és abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a fent említett három diadalívet ismerve, az út állomásait is azonosítani tudjuk. A császár nem lehetett nagyon fáradt, vagy a város hölgyei voltak olyan vonzók, hogy még aznap este táncmulatságot szerveztek neki, igaz, így ezen a napon elmaradt a főtemplom meglátogatása. Természetesen az is lehet, hogy a sietség miatt sűrítette a programokat.

191 Talán V. Giovanni Malatesta zsoldosvezér. Igaz, ő feltehetőleg 1432-ben meghalt. Sogliano al Rubicone település hozzávetőlegesen 30 kilométerre van Cesenától.

192 Zsoldosvezér, Ghiaggiolo, Bonalda, Valdiponto és Petrella ura.

193 Carpegna ura, ekkor a Malatesta család híve. A település hozzávetőlegesen 30 kilométerre van Riminittől.

194 Talán a Volterra melletti Castello di Pignano. Erre utal, hogy a következő baldachinvívő is toszkán.

195 Az eredeti szövegben Giovanni van. Egy másik munkában Vanne de Medici áll, aki „conte di Valfenara”. Battaglini 307.

196 Egy másik munkában Carlo de'Lapi áll, ld. uo.

197 Nemes család Cesenában. Egy másik munkában Marco degli Aguselli lovag áll, ld. uo.

198 Castello di Montesecco Pergola mellett.

199 Carlo dei Paganelli di Ostra. Zsoldosvezér, a város ura. Montalboddo neve ma Ostra, ld. *Clementi, C.*: i. m. (186. jz.) 303.

200 Uo.

201 Ez a Castel Sismondo lehetett.

202 *Clementi, C.*: i. m. (186. jz.) 303–304.

Ferrara²⁰³

Zsigmond 1433. szeptember 9-én haladt át a Ferrara keleti részén álló Porta di Sotto árkádjai alatt.²⁰⁴ Nem egyedül érkezett – III. Niccolò d’Este ferrarai ögróf Argenta városkáig lovagolt az uralkodó elé.²⁰⁵ A császár karmazsin színű ruhát viselt és a *Corté*-ben lakott. A kíséretéből csak Brunoro della Scala birodalmi vikáriust említették.²⁰⁶ Ha igaz, hogy későn érkezett meg Ferrarába (este 11-kor), akkor érthető, miért tudunk ilyen keveset a bevonulásról. A városban több beszédet is mondtak Zsigmond tiszteletére, de egyiket sem a megérkezés napján, hiszen úgy tűnik, hogy az igazi ünneplés a többi napra maradt.²⁰⁷ A császár biztosan fáradt lehetett, amíg a fent említett kaputól elért a minimum 1,5 kilométerre lévő szállás-helyéig.²⁰⁸

203 Zsigmond Ferrarában 1433. szeptember 9. és 1433. szeptember 19. között tartózkodott, ld. *Diario Ferrarese dall’anno 1409 sino al 1502 di autori incerti*. A cura di Giuseppe Pardi. Zanichelli, Bologna, 1933. (*Rerum Italicarum Scriptores*. XXIV/7.) 20. – Az elutazást a krónika hibásan szeptember 16-ra teszi, elképzelhető, hogy a megérkezés dátuma sem pontos, ld. *Engel P.– C. Tóth N.*: i. m. (18. jz.) 128. Pier Zagata munkájában Zsigmond már szeptember 7-én Ferrarában van, ld. *Cronica della città di Verona*. Descritta da Pier Zagata. I/2. Ramanzini, Verona, 1747. 59.

204 Ez a Chiesa della Madonnina helyén állt.

205 *Memorie per la storia di Ferrara*. Raccolte da Antonio Frizzi. III. Servadio, Ferrara, 1850. 468. – Mivel legalább 35 kilométerre van Ferrarától, akár két napig is tarthatott az út. Igaz, a krónikában azt írták, hogy este 11-kor érkezett az Este család központjába, ami arra utal, hogy nem szakították meg pihenéssel az útjukat, ld. *Diario Ferrarese* i. m. (203. jz.) 20. Egy bolognai krónika szerint vízi úton érkezett Ferrarába, ld. *Corpus Chronicorum Bononiensium* i. m. (13. jz.) 66.

206 *Diario Ferrarese* i. m. (203. jz.) 20.

207 A ferrarai ögróf fia, Leonello d’Este mondott beszédet. Egy San Danielében található kéziratban ennek a dátuma 1433. szeptember 10. (*Censimento dei codici dell’epistolario di Leonardo Bruni*. II. *Manoscritti delle biblioteche italiane e della Biblioteca Apostolica Vaticana*. A cura di Lucia Gualdo Rosa. Istituto Storico italiano per il Medio Evo, Roma, 2004. [Nuovi Studi Storici 65.] 163.). Egy másik forrásban az oráció idejét szeptember 13-ra teszik (*Remigio Sabbadini*: *Epistolario di Guarino Veronese*. II. Testo. Venezia, 1916. [Miscellanea di Storia Veneta. Serie Terza 11.] 164–167.). A beszéd szövegét ld. *Johannes-Benedictus Mittarelli*: *Bibliotheca codicum mancriptorum monasterii Sancti Michaelis Venetiarum prope Murianum una cum appendice*. Venezia, 1779. 664–666. – Zsigmond ferrarai napjai alatt ismerjük még Francesco Barbaro velencei nemes orációját is (*Orazione di Francesco Barbaro patrizio veneto a Sigismondo imperatore detta in Ferrara 1433, ora per la prima volta dalla lingua latina recata nell’italiana col testo a fronte*. A cura di Emanuele Antonio Cicogna. Picotti, Venezia, 1822. 1–21.). Ferrarában Ambrogio Traversari kamalduli szerzetes is beszélt Zsigmond előtt (*Petrus Cannetus–Laurentius Mehus*: *Ambrosii Traversarii generalis camaldulensium epistolae et orationes*. II. Typ. Caesareum, Firenze, 1759. 1141–1144.).

208 Ferrara után csak Mantovából ismerünk adatokat Zsigmond bevonulására (1433. szeptember 21.). Sajnos ezek száma nagyon csekély. Talán a püspökségen lakott (*Scipione Agnello Maffei*: *Gli annali di Mantova*. Tortona, 1675. 757.). Egy Gianlucido Gonzagának (Gianfranco Gonzaga ögróf fia) tulajdonított versből pedig kiderül, hogy az ögróf fiai is ott voltak a császár fogadásakor. A költemény írója beteg volt, nem láthatta a bevonulást (*Catalogo de’ codici manoscritti della famiglia Capilupi de Mantova*. Illustrato dall’abate Don Giovanni Andres. Società all’Apollo, Mantova, 1797. 26–28.).

A fenti városok adatainak ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, Zsigmond bevonulásainál is megtaláljuk azokat az alapfázisokat, melyeket a szakirodalom tipizált. Én egy ismert fogalommal bővíteném ki a bevonulásokat, a reprezentációval, hiszen a leírásokból jól látszik, hogy mind az uralkodó, mind a városok arra törekedtek, hogy „legszebb arcukat” mutassák. A király itáliai útja alatt – talán Rómát kivéve – nem ismerhetjük fel a Schenk által konstruált ideális sémát, de ilyesmire amúgy is csak a történészek vágyálmaiban bukkanhatunk. Amikor a szépen felépített elképzelést számon kérjük a forrásoktól, néhány esetben érdemes inkább elegánsan visszavonulót fűjni.

PÉTER E. KOVÁCS

CEREMONY AND POLITICS

THE CEREMONIAL ENTRÉES OF SIGISMUND IN ITALY

1431–1433

In the course of his second journey in Italy, Sigismund of Luxemburg stopped at several places, and was accorded everywhere a reception in keeping with his rank, whether the locality he attended was a rich city or a settlement of inferior standing. Luckily enough, we have detailed information on the circumstances of the ruler's entering the locality in almost all cases when he spent more than a month at a given place, and we also dispose of bits and pieces from cities where he only reposed for a couple of days. Distinguishing between these two kinds of elements of his itinerary is not only important in terms of documentation, but also because it is indispensable for a joint interpretation of the two terms which figure in the title. To put it very simply: in those places where the king merely stopped for a brief repose, ceremony dominated, whereas in those where he came with the intention of pausing for a longer period, both ceremony and politics played a role.

In the present study, I examine the six phases, which are now traditionally accepted in the scholarly literature, with regard to the Italian entrées of Sigismund. These are as follows: 1) the preparations for the arrival (*Adventus*), 2) the meeting (*Occursus*), 3) the entrée (*Ingressus*), 4) ceremonial procession in the city (*Processio*), 5) visiting the chief church (*Offertorium*), 6) banqueting. Unfortunately, the nature of our sources makes it only possible to write about the following cities in detail: Milan, Piacenza, Parma, Lucca, Siena, Viterbo, Rome, Foligno, Perugia, Gubbio, Rimini and Ferrara.

In knowledge of the information which have come down to us from these cities, we can safely conclude that the phases which are commonly identified in the literature can be recognised in the course of the entrées performed by Sigismund as well. I would also raise a well-known concept in connection with the entrées, namely that of representation, for it is evident from the descriptions that both the ruler and the cities made efforts to present themselves in the best possible light. Although no ideal scheme can be identified in the course of the Italian voyage (with the possible exception of Rome), there is perhaps no need at all to look for it outside the phantasies of historians. No historian can usefully add to the problem of entrées unless there are sources at hand, and he/she manages to find them. When we blame our sources for the lack of beautifully constructed schemes, it is sometimes rather more advisable to beat a retreat.

